

Türkiye'de imparatorluk devirlerinin nüfus ve arazi tahrirleri ve Hâkana mahsus istatistik defterleri (II) (*)

Yazan:

ÖMER LÜTFİ BARKAN

Talimat — Hükümün «2» numaralı kısmında bu işe memur edilecek emîn ve kâtib'in haiz olması lâzımgelen evsaf tasrih ve mahallin kadılarile birlikte bu zatların teftişe nasıl başlayacakları izah edilmektedir.

Bu izahata göre, o mmtakada mevcut timar, vakıf ve mülk sahipleri ile muafiyet erbabı mevzubahs *tahrir komisyonu*'nun huzuruna gelip, her türlü hukuk ve vazifelerini tayin eden berat, vakıf-name ve mülkname gibi vesikaları ve kendilerine tahsis edilmiş bulunan gelir kaynaklarına ait «defter suretleri» ni heyete teslim edeceklerdir. Her türlü hizmet erbabına muhasses gelir kaynaklarının son vaziyetlerini bildiren bir nevi *beyanname* mahiyetinde olan bu tebliğler arasında, kendilerine ait bulunan reayanın vergi verme çağında olan erkek nüfusunun isimleriyle, her birinin öşür ve sair rüsum halinde vermekte oldukları vergilerin üç senelik hasıllarını bildiren listeler de vardır.

Bu şekilde, beyannamelerle evrak-ı müspitenin toplanması işi bittikten sonra, tahrir komisyonu her şeyi yerli yerinde teftiş etmeğe başlayacaktır. Bu teftiş esnasında, kendisine verilmiş olan beyannamelerin muhteviyatı ile, eski tahrir defterlerinin yazıları karşılaştırılacak ve mahallinde reayayı görüp yeniden saymak ve ehli vukufu istişarelerde bulunmak suretile son vaziyet tesbit edilecektir (28).

(*) Baş tarafı cilt II, 1. sayıdadır (s. 20 ve m.).

(28) Mahallinde yapılan bu neviden anketler hakkında bir fikir vermiş olmak için, Yavuz sultan Selim zamanında Behisni sancağında yaptırılmış olan bir tahririn neticelerini tesbit eden defterin mükaddemesini aynen zikredebiliriz:

«*Vilâyet-i mezkûre emr-i padişahî ile yazılıb defter olmak için her*

Hububat öşür ve saire gibi *aynî* bir vergi mahiyetini arzeden gelir kaynaklarının hakikî kıymetini tayin hususunda, iyi ve fena mahsul senelerinin farklarını bertaraf etmek üzere, müteakıp üç senenin mahsul vasatisini hesap etmek usulü dikkate şayan olduğu gibi; tahrir esnasında hububat öşrünün sadece üç senelik vasatî miktarını tayin ile meşgul olunarak, bu miktar hububatın akçe olarak tutarının hesap edilmesi için lâzım olan hububat narhlarının tayin ve tesbiti işinin ancak defterin hükümet merkezine gelmesini müteakıp padişah huzurile icra edilmesini âmir olan «3» üncü madde, ziraî ekonominin organizasyonu bakımından çok mühim bir meseleye temas etmektedir (29).

köyün ve mezâr'in hasılları ehl-i vukuftan ve reayadan teftiş olunduktan cevab virüb ettiler ki : Beyler zulmünden reayada temkin yok idi, bâzı gelüb ve bâzı gitmek üzere idiler. Ol sebebden her köyden ve mezârî'den ne miktar tereke hasil olur bilmeyiz, dediler. Ammâ padişah-ı âlempenah bu vilâyeti feth ettükde Behisni sancağı Ali beye virilüb, Kanun-i Osmanî üzere terekesinin öşrün sekizde bir ölçüb almış, onun üzerine cevab vermeğe kadir olub ve reaya Kanun-i Osmanî vaz' olunmak mürâd idindikleri sebebden, ol vechile teftiş olunub on kileden bir kile öşür ve bir kilenin dahi sub'î ki *sâlâriye'*dir, cümle sekiz kileden bir kile olur, onun üzerine defterde *hasil* kayd olundu.»

(29) Devlet merkezinde padişahın huzurunda tâyin edilüb, bilhassa muahhar tarihli bâzı defterlerde, kanunnâme içine dere edilen hububât narhları hakkında bir fikir vermek için aşağıdaki misalleri zikredebiliriz:

Kanunname-i liva-i Avlonya ber muceb-i defteri atik

1. Liva-i mezkûra defter-i atik mucebince altı İslambul kilesi bir yük takdir olunub buğday ve nohut ve mercimek yükü kırk üçere ve arpa ve çavdar ve merdümek ve burçağın yüz yirmi sekizere ve alef ve kaplıcanın yükü ondokuzara ve Avlonya ve Belgirat ve Premedi ve Depedelen ve Mizakye kadılıklarında ve Timürnice nahiyesinde şiranın medresi onar akçeye ve Ergiri Kasrı ve Pogunya kadılıklarında olmağın on ikişer akçeye kaydolunmuştur. Ve olan yerde rugan-i zeytin lidresi ikişere ve zeytunun hamli otuz altışara yazılmıştır.

(Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü, 62 numaralı Avlonya mufassalı, 991).

2. ... Vilâyet-i mezkûrede kadimden defteri hakanîde yazılan hamleden kil olub ve kili vasat hallü buğday ile vezn olunub her kilesi otuz üçer vukiyye-i Osmanî olub vaz olunan hamil yüz otuz iki vukiyye olub liva-i mezburda cemi' kasabatta ve kurâda ve bazargâhlarda veç-i meşruh üzere 'amel olunub...

(23 numaralı İzvornik defteri, 1013)

3. Liva-i mezkûrda müstamel olan kile bir İstanbul kilesidir. Her altı kile bir hamil takdir olunub defter-i sultanîye kaydolunmuştur ve

Filhakika, memleketin muhtelif köşelerine ait hububat fiyatlarının mahallî pazar vaziyetleri de nazarı itibara alınsa bile, devlet merkezinde tayin edilmesi hususu, Osmanlı İmparatorluğunda ziraî ekonominin organizasyonu ve devletin bu vasıta ile müracaat edebileceği malî tedbirler bakımından mühim bir mesele teşkil etmektedir. Şüphesiz, bu suretle, her şeyden evvel mahallî istihkak erbabının ve devlet memurlarının entrika çevirerek, *hasılat*'a aşağı bir fiyat tesbit ettirmek suretile, aradaki farktan istifade etmeğe kalkışmalarının önüne geçilmek istenilmiş olduğu muhakkaktır. Bununla beraber, bu narh fiyatlarının tesbiti işini emînler'e terketmeyip bizzat devletin kendi eline almış olmasında, icabında yeni tahrirler yapıldıkça bu fiyatları istediği gibi tesbit ederek *pad-*

buğday ve nuhut ve mercimek ve baklanın yükü elli dörder akçeye ve arpa ve çavdar ve darı ve merdimek ve burçağınki otuzar akçeye ve 'alef ve kaplıcanın yükü on sekizer akçeye ve şiranın medresi altışar akçeye yazılmıştır...»

(25 numaralı Ohri defteri, 991)

Tafsil-i *es'ar-ı gallat-ı* nevaî-i livâ-i Niğebolu

4. Niğebolu ve Rahuva ve Pilevne nahiyelerinde müteâref olan kil ki yüz okyedir hıntanın kili on iki ve şa'irin kili dokuz ve mahlûtun kili altışar akçeye ve nahiye-i Ivraçda ve Sofcada müteâref olan kil ki yüz okyedir hıntanın kili on dört ve şa'irin kili dokuz ve mahlûtun kili altışar akçeye ve nahiye-i Tırnava ve Zıştoy ve Hotalçda müteâref olan kil ki seksen okyedir hıntanın kili on bir ve şa'irin kili dokuz ve mahlûtun kili altışar akçeye ve nahiye-i Tırnavada müteâref olan kil ki altmış okyedir hıntanın kili dokuz ve şa'irin kili altışar ve mahlûtun kili beşer akçeye ve nahiye-i Hezargradda müteâref olan kil ki altmış okyedir hıntanın kili ve şa'irin kili altışar ve mahlûtun kili beşer akçeye ve nahiye-i Şumnu ve Eski Cum'ada müteâref olan kil ki altmış okyedir hıntanın kili on bir ve şa'irin kili yedi ve mahlûtun kili altışar akçeye- dir. ve nahiye-i İzladıda müteâref olan kil ki yirmi okyedir hıntanın kili sekiz ve şa'irin kili beş ve mahlûtun kili dörder akçeyedir ve nahiye-i Yanboluda müteâref olan kil ki yirmi dörder okyedir hıntanın kili sekiz ve şa'irin kili beş ve mahlûtun kili dörder akçeyedir. *Zikr olan nahiyelerin es'ar-i muhtelifesi paye-i serir-i a'lâya arzolundukta vech-i meşruh üzere s'ir tâyin olunmak ferman olunduğu defter-i cedide kayd olundu.*

(58 numaralı Niğebolu defteri, 987)

5. Liva-i mezburda hınta ve nuhut ve baklanın her muddı yüz kırkar ve şa'irin muddı yüzer ve mahlûtun muddı altmışar akçe ve sisamın muddı dört yüz akçe ve penbenin vükyesi üçer akçeye hesap olunmuştur.

(152 numaralı karesi defteri).

حضرت حق جلّت عنده وقرینه وورکنه لکھنا لطیفه وواعسانه وبقوله وفتی بکمال
 کرمه طایفه من سلفین اللین وازاده کورین کمالین الله سرفازانه بر بوجیه سکر
 وایمن ووصول النوبه لهما وکسرله غایب شامانه لعماد حاکمه ووقیه تقریر
 اوله مکتوبه رعایا سنیح الکاه اولیا فرجه وبارئین اولی البیوت والابن زاده کمال
 مذکور که منکافیه خود منصفانه وبتله لاله رعایا منکنزل اوله علی اعده اکادق
 کدریم تباره ولتقاقره اوله کنز با زین قدرا که اوله کنه صکر سوسیه بنده تبار
 اوله کنه ولابن زین و سنیح بنوبه وکانن غایب نه مخالف بر عقدا و لایحه اوله
 رعایا با اوله رتد بر وظلمه و کفر اوله کورین اوله حنه لفتقار العلماء الکرام اوله
 اوله لایز ما فی سالی که اوله اوله وکله شهسود کاله لایحه خود ماننده کمال
 اوله اوله کمال اوله وکله سنیح وکله لایحه اوله بعد کتبه وقانونه مخالف
 بر حق اوله لایحه لایحه که در حواله نادر سنیح بر وجه اوله لایحه وایرین
 بیخ را که سنیح دفتر لایحه که حاصله عرض الیدی بیدلحق قبوله لایحه سنیح قلم
 و بوجیه مشارالیه مصلحه اوله وکله بر قافه نامه بایرین مکتوبه مشارالیه
 خانین کتبه ورفق اوله که بر سنیح وایرین با هماد رج اوله و قافه دفتر سنیح
 اوله بله بایرین که بر سنیح اوله قانونه کل سنیح اوله اوله
 موقتله باز لایحه قافه دفتر سنیح قانونه
 بله کتبه اوله ی بومهر که مصلحه
 هر که اوله نور

I. — Fatih Sultan Mehmed zamanına âit olması lâzımgelen bir tahrir hükmü sureti (22 numaralı not)

(Basvekatlet Arşivi 871 numaralı Karaman defteri)

باصلی بولانی ایچ و عارفه بی دلی ای که د کورن بانجه زورده سیده
جان سوارن اوتولدی و و شهبازک طریق ندرایه مکررالشیخ فاضله کتور لری کسبه
نورلی وری کلکتی دیوفده اوتونج و ده هر هافر لکالتونج مکورون هف
مشرفه الیش بل شامور و خضرمقر نامی و لار دیوفده لوتونج و و ده لکنت
قایم مکورون فقهده سلیمان فاضله ندر اولی و عدله صابقه الدینه مکرر علیها
نور دولیاج ای که اوعلته شتولونج عبدالربع و محمد دیوفده بونوبیه ایلم
تصدیه بولانلی لیری و لرد طوره جاهه ندر اولی صابقه الدینه لکالتونج
جوهده سلطانه محمد و سلیمان لوشده ندر اولی ندر اولی و لک شامور
مقرکون و ندر اولی هف و لک شامور و ده هف صدی فقرایه لک شامور و لک شامور
لک شامور ایچ و عارفه بی دلی ای که د کورن بانجه زورده سیده
ال شامور ایچ و عارفه بی دلی ای که د کورن بانجه زورده سیده
دولدی لوتونج

باصلی بولانی ایچ و عارفه بی دلی ای که د کورن بانجه زورده سیده
جان سوارن اوتولدی و و شهبازک طریق ندرایه مکررالشیخ فاضله کتور لری کسبه
نورلی وری کلکتی دیوفده اوتونج و ده هر هافر لکالتونج مکورون هف
مشرفه الیش بل شامور و خضرمقر نامی و لار دیوفده لوتونج و و ده لکنت
قایم مکورون فقهده سلیمان فاضله ندر اولی و عدله صابقه الدینه مکرر علیها
نور دولیاج ای که اوعلته شتولونج عبدالربع و محمد دیوفده بونوبیه ایلم
تصدیه بولانلی لیری و لرد طوره جاهه ندر اولی صابقه الدینه لکالتونج
جوهده سلطانه محمد و سلیمان لوشده ندر اولی ندر اولی و لک شامور
مقرکون و ندر اولی هف و لک شامور و ده هف صدی فقرایه لک شامور و لک شامور
لک شامور ایچ و عارفه بی دلی ای که د کورن بانجه زورده سیده
ال شامور ایچ و عارفه بی دلی ای که د کورن بانجه زورده سیده
دولدی لوتونج

IV. — Meşhur tevkî'i Mustafa bin Celâl'in el yazısıle bir tashiîh nümunesi. (Başvekâlet Arşivi, 376 numaralı Hudavendigâr defteri, Tırhala nahiyesi)

şah dirliği yiyenlerin geliri üzerinde devlet maliyesini koruyan bir siyasetin icaplarını tatbik etmek, hattâ speculation yapmak imkânlarını elinde muhafaza etmek endişesinin de hâkim olduğu düşünülebilir. Filhakika, bu yoldan giderek devlet arpanın veya buğdayın kilesini bir akçe fazla hesap etmekle, binlerce dirlik sahibinin mükellefiyetlerini hissedilir bir şekilde arttırmağa muvaffak olabilmektedir. Para ayarını tağşiş etmek gibi son derece suiistimale müsaait olan bu usulün bilhassa son zamanlarda memleketin idarî ve iktisadî hayatında fena tesirler yapacak şekilde su-i istimal edilmiş olduğu zannedilebilir.

Hakikî vaziyet lâyıkile malûmumuz olmamakla beraber, fikrimizce bu hususta tenviri lâzımgelen asıl mühim cihet, merkezden tesbit edilen bu narh fiyatları ile mevzii ve hakikî fiyatlar arasındaki münasebetlerin şekli ve bu münasebetlerden doğacak meselelerdir. Filhakika, sipahinin gelirini hesap etmek için âdeta bir muhasebe vâhidi gibi istenildiği şekilde tesbit edilmesi mümkün bulunana bu narh fiyatlarının mahallih pazarda teşekkül etmekte olan hakikî fiyat üzerinde bir tesiri olmakta mıdır? bu cihet tetkika muhtaçtır. Sipahilerin, kendi dirlik gelirleri yüksek bir narh fiyatı üzerinden hesap edildiği zaman, ellerinde toplanan oşür mahsulünü aynı fiyat üzerinden satmak isteyecekleri tabiidir. Hükûmet merkezinde tesbit edilen narh fiyatları ile hakikî fiyatlar arasında büyük farklar olduğu ve devletin bu narh fiyatlarını hakikî pazar fiyatı olarak tatbik ettiremediği yerlerde bittabi bu yüzden büyük müşkülât çıkacaktır. Bir çok eski Osmanlı kanunlarında gördüğümüze göre, sipahi köylüden aynen toplamağa mecbur olduğu oşürünü, pazarda cari olan fiyat üzerine satması lâzımgelmekte ise de (29 mükerrer) bu meseleleri muhtelif devirlerde ortaya koydukları müşkülâtlarla birlikte tetkik ve tenvir etmek, Türkiye ziraî ekonomisinin hukukî ve malî esaslarının tesirlerini tanımak bakımından fevkalâde mühimdir.

(29 Mükerrer) Bu hususta bir fikir vermiş olmak için (922) 1516 tarihli Erzincan kanunnamesinden aşağıdaki fıkrayı zikredebiliriz:

«Ve gailevâtın kıymeti hususu dahi İstanbul kili üzere hisab olunub, kili giğirmi vukiyye olur. Sekiz akça buğday kilesi ve altı akça arpa ve daru kilesi ve beşer akça şıranın batmanı ve iki akça meyvenin batmanı hisab olub, hâsıl bağlanubdur. *Ammâ sahîb-i timar olan hemen aynıyle behresin alub dahi kendüsü bey' ider, artuk ve eksük ol assı ziyan kendüsünüdür reâyâdan akçasın tale itmeye, kanun değıldir.*»

(Başvekâlet Arşivi, 7 numaralı Erzincan defteri)

Talimat — Hükümün ifade ve muhtevâsma göre, mevzubahs tahrirlerde, memleket dahilindeki şehir, kasaba ve köylerde gayri menkul mal ve mülk olarak ne varsa hepsinin hükümete vermeğe mecbur oldukları vergilerle birlikte yazılması lâzımgelmekte ise de, bu hususta halkın servetinin ve diğer bazı menkul mallarının tayin ve tesbit edildiğine dair hiç bir kayıt mevcut değildir. Bu bakımdan bilhassa şehir halkının ve esnafın vaziyeti tetkika şayan bulunmaktadır. Filhakika, şehir halkından ve çiftçilikten gayri işlerle meşgul bulunanlardan, *'avarız* vergisinden başka, ne gibi vergiler alınmakta olduğunu bu defterlerden anlamak imkânı yoktur. Bu defterlerde yalnız şehirlerin *hane adedi* ve *ihtisap rûsumu* tesbit edilmiş bulunmaktadır.

Diğer taraftan, bu defterlerde şehirlerdeki hane, han ve saire gibi emlak ve akarın hudut ve kıymetlerini, sokakların vaziyetini tayin ve tavsif eden bir nevi kadastro mahiyetindeki tahrirlere de tesadüf edilmemektedir. Halbuki, bu nevi tahrirlerin de Osmanlı İmparatorluğunda yapılmış olması lâzımgelir (30).

*
**

Talimat — Hükümün ihtiva ettiği cezaî hükümler ve mükâfatlar:
Tetkik ettiğimiz hükümün «5» ve «7» nci maddeleri, timarında

(30) İstanbulun zaptını müteakip bu neviden bir tahririn yapılmış olduğunu, bizzat bu tahriri yapmış olan Tursun Bey ve diğer tarihi kaynaklar tesbit etmektedir:

«Pes bu yazınm infâziyçün merhum 'ammum Cebe Ali bey, ki o esnada Bursa beyi idi, ol tâyin olundu ve kemine dahi Bursa safasına terk-i timar idüb 'ammum huzurunu ihtiyar etmişdim. Maslahatı üzerrinden olmağın işaret-i âliye şöyle oldu kim, bu şikestedil kalemiyle defter oluna. Heazr teablar çekilüb hane be-hane, hücre be-hücre, 'ulviyât ve süfliyat, bağçe ve bâgât yazılıb *mukata'a* vaz olundu. Bu *mukata'a* sebebiyle çok tebeddüât vâki oldu: meselâ, bir kişi mukata'asm edâ idemiyecek evi koyup ihtiyariyle haline münasib ev aldı. Defter ki tamam olub bisat-ı felek bast elinde bast olundu, takriben iki bin fuç, ki her biri elli bindir, mal-i senevi göründü...»

(Tursun bey, Tarih-i Ebülfeth, sf. 60)

Budapeşte Üniversitesi profesörlerinden arşivist Layuş Fekete'den, Türkler zamanında bazı Macaristan şehirleri için bu neviden tafsilâtlı emlak tahrirleri yapılmış olduğunu da işitmiştim. Maamafih, biz henüz Türk arşivlerinde bu neviden bir vesikaya tesadüf edemedik. Bilhassa İstanbul şehri için burada tetkik ettiğimiz tahrir defterleri gibi, diğer şehirler tarzında sadece hane adedile de olsa, tahrir defteri mevcut değildir. Yalnız İstanbul evkaf defterleri mevcut ise de bu defterlerde nüfus adedi kaydedilmemiştir.

ki reaya mevcudunu ve vergi gelirinin hakikî miktarını saklamak suretile yanlış beyanname vermiş bulunan sipahilere, elinden timarı alınmak ve ayrıca itaba uğramak şeklinde ağır bir ceza tayin etmiş bulunmaktadır. Bu sebeple, reaya yazdırılırken bilâhare haksız yere, defterde isminiz var diyerek fazla vergi toplıyabilmek için, henüz vergi mükellefi çağında olmıyanları yazdırmak veya gelirini az göstermek maksadile mevcudu gizlemek için, yetişkin reaya evlâtlarını yazdırmamak gibi hileler menedilmiştir. Bu gibi gizlemelerin ve yanlış beyanatın meydana çıkmasında hizmeti dokunacaklara ve bu hususta ihbaratta bulunanlara ise, timarlarına zam ve terakki nev'inden mükâfatlar vadedilmektedir. Ayrıca tahrir eminlerinin işlerini kolaylaştıracak şekilde kendilerine yardım eden ve bu suretle mirî malın yutulmasına mâni olanlara da gene padişah tarafından imtiyaz ve muafiyetler bahşedilmekte olduğu anlaşılmaktadır (31).

Bu hükümde mevcut olmamakla beraber, umumiyetle reyanın saklanıp tahrir esnasında isbat-ı vücut etmemek gibi hilekârlıklarının önüne geçmek için de, bazı umumî tahrir kaidelerinin mevcut bulunduğu anlaşılmaktadır. Meselâ, Kanunî Sultan Süleyman devrinde mer'iyet mevkiinde bulunan bir Silistire livası kanunnamesinin bir yerinde (32) «raiyet oğlu raiyettir» kaidesine dayanı-

(31) Konya kazasında bir köyde oturan ve o nahiyelerin kethüdası olduğu anlaşılan bir şahsın isminin yanında şöyle bir kayda tesadüf edilmiştir :

(Defter-i cedidin bel'iyatma ve irtişasına iltizam edenlerdendir. Pâye-i serir-i âlâya arz olunub 'avarız ve rüsûm virmeye diyü buyurulmuştur.»

(Başvekâlet arşivi, 442 numaralı defter)

(32) Silistre kanunnamesinin mevzubahs fıkrası aynen şudur:

Ve ra'iyet oğlu ra'iyetdir ben deftere kaydolunmadım dedüğüne amel olunmaya.

Ve vilâyet yazulduktaki bir nice kimesne bir köyde mütemekkin olsalar raiyet olmamak maslahatıyçün gelüb defteri cedide kaydolunmamış olsa ve yine ol köyde sâkin olsalar veyahut kurbindde mütemekkin olsalar vilâyet yazulduğu zamanda kangî köyde idiyse anın raiyeti kısmmdandır Hâkim-ül-vakt olanlar hükm idüb ra'iyet rüsûmın alıvireler Ve hane-i 'avarıza halt ideler

Rüsûm-ı re'ayayı ve 'avarız-ı divâniyeti edâ etmemek için hiyle ve inad idüb adını il ve vilâyet defterlerine yazdırmada te'allül itmiş kimesneler her kande bulunurlarsa hâkim-ül-vakt olanlar teftiş idüb herkim olursa her şahsın ben bilân yerde falanın didüğüne 'amel etmeyüb kangî tâlifeden ve kangî defterden ise defter-i cedideden temessük taleb

larak, bir maksad-ı mahsusla gizlenip tahrirler esnasında ismini deftere yazdırmıyan reayanın, her nerede bulunursa öşür ve rüsumunun, o yer sipahisi tarafından alınacağı kaydedilmektedir. Diğer taraftan, «ben filân sipahinin râiyetiyim, öşür ve rüsumumu başka bir yerde vermekteyim» diyerek vergi mükellefiyetlerinden kurtulmak isteyen ve bu maksatla defterlere ismini yazdırmamış olan reayanın hilekârlıklarının önüne geçmek için de, kendilerinden o vakit için bir nevi nüfus kâğıdı ve hüviyet varakası vazifesini gören bir *temessük* talep edilmektedir. Bu suretle, ellerinde hüviyetlerini isbat eden bir *temessük* mevcut bulunmıyanların vergi mükellefiyetlerini derhal buldukları yerde ifaya mecbur tutmak mümkün olmaktadır. (33).

Tahrirlerin mükemmeliyetini temin için, tahrir komisyonları âzalarına da ayrı maddeler halinde cezalar ve mükâfatlar tayin edilmiştir. Filhakika, talimat - hükmün «8» inci maddesinde umumî tahrirler esnasında memleket kadılarına düşen vazifenin ehemiyeti tebarüz ettirilmektedir: Tahrir işinin sonuna kadar hazır bulunmak, yazılmadık ve malûm olmadık nesne kodurmamak.. bu

ideler Temessüksüz olanları her kangî kadılıkta ise 'avârız hanesine halt ideler ve mütemekkin olduğu yerde sipahisine *râiyet* resmin ahvireler Ve şunlar ki ellerinde köhne defterden temessükleri ola ve temessüğünde ne hizmet emrolunmuş ise yine ol hizmet üzerinde ise ve cedit defterlerden elinde temessüki olur ise yine evvelki hizmet üzerine olalar gayrı husus teklif olunmaya

(33) Reâyâ defterlere isimleri ve babalarının isimleriyle kaydedilmektedir: Ali veled-i Hamza, Yorgi veled-i Dimitri, Yani birader-i o.. gibi. Bu hususta, mevcut olduğu halde, soy adlarının kullanılmaması keyfiyeti de hakikaten dikate şayandır. Bu meseleyi tenvir bakımından aşağıdaki fıkrayı nakletmemiz münasip olur: Süleymaniye kütüphanesinde, Âşir Efendi kitapları arasında 1004 numarada kayıtlı bulunan çok mühim bir kanun mecmuasında munderiç Trabzon kanunnamesinde, muharrir, memleketin dağlık olması ve ekseri halkın hariçte meşgul bulunması dolayısıyla, başka yerlere dağılmış olan reâyânın isimlerini sıhhat üzere tayinin müşkül olması yüzünden halkı ekseriya baba ve dedelerinin isimleriyle ve hattâ babası ve dedesi ismi de malûm olmayı «soyu» ile tahrir etmek mecburiyetinde kaldığını kaydetmiştir. Bu kanunu okuyan diğer bir kanun adamı ise, mevzubahs kanunnameye şu kayde şayan derkenarı yazmıştır: «Raiyet taifesi deftere soyu ile yazılmak mutaf değildir. İsmi ile yazılmak lâzımdır». Reâyânın deftere muhakkak isimleriyle yazılmasını isteyen ve soy adı kullanılmasını münasip görmıyen bu telâkki yalnız tahrir işinin tekniği bakımından değil, *Soy*, fikrine ait içtimai telekki bakımından da tetkike muhtaçtır.

mühim vazifelerini ifa etmekte iken herhangi bir işte ihmal ve hile yollarına sapacak olan kadı ve naipleri ise azil ile tehdit edilmektedirler.

«14» ve «15» inci maddelerde tahrir emînleri'nin vazifelerini dikkat ve doğrulukla yapmaları ve kimseden pişkeş ve hediye almamaları tenbih edildiği gibi; akrabalık ve ahbaplık hislerle hareket edip yolsuz ve haksız muamele yapanların, muamelâtın hususî olarak diğer emînler tarafından tekrar teftiş ettirilmesi veya haklı şikâyetler dolayısıyla, yaptırılacak tahkikat neticesinde, yolsuzlukları meydana çıkacak olan emînler ağır cezalarla tehdit edilmektedir.

Emîn ve kâtip kendi maaşları için, tahrir ettikleri mmtakalarda her haneden ikişer akçe toplamaktadırlar. Mühim bir yekûn tutacak olan bu paranın kendilerini tatmin etmesi lâzungelir. Esasen, uhdelerine terettüp eden büyük vazifeleri muvaffakiyetle başardıkları zaman da, padişah kapısından her türlü ihšana da nail oldukları anlaşılmaktadır. Filhakika, elimize geçen kayıtlara göre, tahrir ve tevzi işlerinde muvaffakiyetle çalışmış olan emîn ve kâtiplere, ayrıca dirliklerine zam ve terakki ile nakdî mükâfat nev'inden diğer ihsanlar da yapılmakta olduğu anlaşılmaktadır. Meselâ, XX numaralı kayıтта görüleceği üzere, 980 tarihlerine doğru Erzurum taraflarının tahririni muvaffakiyetle bitirmiş ve herkesi hizmetinden memnun bırakmış olan Trabzon sancak beyi Ömer Beye 30.000 akçe terakki verilmiştir.

**

Tahrir emînlerinin salâhiyet ve vazifeleri hakkında:

Bu nevi tahrirlerde emînlere büyük ve nazik bir takım vazifeler terettüp ettiği muhakkaktır. Bu sebeple, bidayette emînler, Umur Bey, Halil Bey, Mevlâna Vildan, Mevlâna Kirmasti, Ebüssut Efendi, Ömer Bey gibi kanunşinas, fazıl ve âlim kimseler arasından seçilmekte idi. Ekseri muharrirlerin Defterihakanî dairesinde, defterdarlıklarda uzun müddet hizmet etmiş ve devletin hesap ve kitap işleriyle yakından meşgul olmuş kimselerin arasından seçildiği anlaşılmaktadır.

Filhakika, memleketin en uzak köşelerinde seyyar bir mahkeme halinde dolaşan bu tahrir komisyonları büyük salâhiyetlerle iş yapmakta ve bir çok nizalı meseleleri ve toprak davalarını hal ve fesletmekte idiler. Yeni fethedilen memleketlere verilecek düzeni,

devlet merkezinin emel ve arzularile mahalli ihtiyaçlar, örf ve âdetler arasında en müsait telif şekillerini bulup merkeze teklif etmek, her vilâyet için mahallinde yapılan tetkiklerin neticelerine göre *kanunnameler kaleme almak*, eski kanunların işe yaramıyan kısımlarını atmak, yeni maddeler ilâve etmek ve binlerce istihkak sahiplerinin hisselerini tayin ve teklif etmek, mirî malı noksan çıkarmadan ve şikâyetlere de meydan vermeden bütün bu işleri düzene koymak ve tensikat projelerini devlet merkezinde kabul ettirmek gibi vazifeler, hakikaten eminlerin devlet işlerinde büyük bir vukuf ve mümarese sahibi adamlar arasından seçilmiş olmalarını zarurî kılmakta idi.

Mevzubahs talimat - hükmün ve bu makalenin sonuna dercedilmiş olan diğer bazı kayıtların delâletile, tahrir eminlerinin oynadıkları mühim rollerin mahiyetini tebarüz ettirmek isteriz.

Filhakika, talimat - hükmün «10» ve «11» inci maddeleri mucibince, eminlerin vazifelerinin körkörüne bir tahrir yapmaktan çok daha ehemmiyetli bir iş olduğu anlaşılmaktadır: Eminler mahallinde tetkikat yapıp, o memlekette o zamana kadar alınmakta olan vergilerin nevi ve miktarlarile yeni şartlar altında alınması münasip olan tedbirleri not edip devlet merkezine teklifler yapacaklardır (34).

Bu neviden yapılacak tekliflerin ehemmiyeti hakkında bir fikir vermek için XVII numarada aynen zikredilmiş olan hüküm suretini tetkik edelim:

(34) Bu gibi tekliflerle istihsal edilen yenilikler, bittabi vilâyet kanunnamesinin tahrir emini tarafından yeni baştan ve tâdilen kaleme alınarak padişahın huzurunda okunmasından sonra, mer'i-ül-icra olmak üzere yeni tahrir defterlerinin başına geçirilmektedir. Bu suretle vücuda getirilmiş olan eyalet kanunnamelerinin muhtelif tarihlere ait orijinal şekillerinden bir yüz kadarı, «Osmanlı İmparatorluğunda, XV ve XVI ncı asırlarda zirai ekonominin hukukî ve malî esasları» ismi altında basılmakta olan kitabımızda aynen, izahlı ve mukayeseli bir şekilde neşredilmektedir. Bu kanunnamelerin vücuda gelmesinde muktedir tahrir eminlerinin oynadığı rol orada tebarüz ettirilecektir. Burada yalnız, 25 numaralı notta kaydedildiği şekilde Mevlânâ Vildana, Karaman vilâyetini tahrir etmek emredildiği zaman bir de kanunname kaleme almasının istenildiğini hatırlatabiliriz. Ebüssuut Efendinin Rumelinde Selânik ve Üsküp livalarile Macaristandaki Budin defterlerinin başına, tahriri müteakip, yazmış oldukları kanunlar da bizdeki arazi hukuku ahkâmının ana vesikalarını teşkil etmektedirler. (Bu vesikalar hakkında, tanzimatın yüzüncü yıl dönümü münasebetile çıkan kitapta «Türk toprak hukuku tarihinde Tanzimat» isimli makalemizin 338 sahifelerine bakınız.)

Burada, tahrir emini yeniden iskân edilip müstakil köy olmağa kabiliyeti olan yerler ile boş topraklardan bahsedilmektedir. Bilhassa kuruluş devirlerinde mühim bir rol oynamış olan iç kolonizasyon ve *sürgün* işleri için tahrirlerin mahallinde yapılmış tetkikata istinat eden mütâlar temin etmesi çok değerli bir iştir. Fîlhakika, bu gibi maksatlarla harekete edecek olan merkezi devlet daireleri için, bu defterlere bakarak bir köy halkının topraksız olan veya kâfi derecede toprağa sahip bulunmayan nüfusunun adedini tesbit etmek mümkün olduğu gibi, tahrir defterlerinde bazan tesadüf ettiğimiz gibi, «bu köyde şu kadar çiftlik boş yer vardır» mealindeki kayıtlar da çok işe yarayacak mahiyettedir. Merkezi devlet daireleriyle tahrir eminleri arasında bu maksatla teati edilmiş olan muhaberat malûmumuz olmadığı için, bilhassa ilk zamanlarda, iskân ve sürgün hareketleri sahasında tahrir işlerinin oynadığı rol meydana çıkarılmamaktadır. Maamafih tesadüfen deftere geçmiş olan bu XVII numaralı hüküm sureti bize bu hususta neler yapılmakta olduğu hakkında bir fikir vermektedir.

Kıbrıs fethedildiği zaman bu vilâyete düzen vermek için tanzim edilecek olan kanunun tertibi hususunda, mahallinde icra edilen anketler neticesinde devlet merkezine yapılan tekliflerin ve bu tekliflerin kabulünü gösteren hükümlerin nasıl mühim bir rol oynadığını gösteren bir vesika da aşağıdaki kayıtlar kısmında III numaraya alınmıştır. Vergi tevzii hususlarıyla, içtimâî siyaset icaplarına göre tedbirler almak meselelerinde tahrir eminlerinin yapacakları tekliflerin, ehemmiyeti hakkında bir fikir vermek için diğer bazı kayıtları da gözden geçirmek kâfidir:

III numaralı kayıta tahrirlerin sebebi olarak zalimlerin *bid'at*larının ve mazlûmların göz yaşlarının kaldırılması arzusu tasrih edilmiştir. XVIII numaralı kayıta da, muharrirlerin mahallinde tetkikat yaparak yerli halkın mütehammil oldukları vergi miktarını tayin etmekle meşgul bulduklarını göstermektedir. Bu arada yeni fethedilen memleket halkına bir kaç sene için muayyen vergilerden muafiyet teklif etmişlerdir.

980 tarihlerine doğru Rum vilâyetini tahrir etmiş bulunan, Trabzon Sancak Beyi Ömer Beyin merkeze yaptığı teklifler ise hakikaten dikkate şayandır ve tahrir eminlerinin ne kadar mütehasşıs bir idareci ve içtimâî siyaset meselelerine vâkîf, kanunşinas adamlar olduğunu, mahallî örf ve âdetlerin zamanla kaldırılarak imparatorluğun kendisine mahsus nizamının her tarafa teşmilinde, ti-

pik Osmanlı kanunlarının memleketin her tarafında tatbikinde oynadıkları rolü göstermektedir.

Ömer Beyin devlet merkezine yaptığı tekliflerden en fazla dikkate şayan olanı tapu bedeli meselesine ait bulunanıdır. (35). Filhakika tahrir emini Ömer Beye göre, bu mmtakada tapu bedeli olarak müteveffanın varislerinden yüksek fiyatlar istenilmekte olması şöyle mühim ve bertaraf edilmesi zarurî bir içtimaî ve iktisadî mesele doğurmaktadır: Bu vilâyetlerde arazi gayet kıymetli olduğundan yüksek *tapu* fiyatları ile alınmaktadır. Halbuki; bu suretle büyük fedakârlıklarla elde edilebilen bir toprak sahibinin kısa bir müddet sonra vefatile; oğlu bulunmayacak olursa, toprağın yine yüksek tapu fiyatları ile varislerine satıldığı takdirde, varislerin iki şekilde mutazarrır olacakları tabiidir: Bir defa, ailenin irs tarikile kendilerine intikal etmesi lâzım gelen serveti daha evvel toprağa yatırılarak azalmış bulunmaktadır ve bu itibarla yüksek fiyatla tekrar satılacak olan aynı toprağı alacak vaziyette değillerdir. Bu suretle, yüksek *tpu* bedeli bir çok aileleri yalnız topraktan değil, miraslarının bir kısmından da mahrum bırakmak yolile, aile servetinin ve dolayısıyla ailenin dağılmasını mucip olmaktadır. Bu nevi mahzurlara karşı, bu gibilere bir teshilât gösterilmiş olmak için, *tapu bedeli* olarak yalnız o toprağın bir senelik mahsulünün bedeli istenilmelidir.

Bu makalenin sonunda aynen dercettiğimiz XIX numaralı kaydın tetkikinden anlaşılacağı veçhile tahrir emini Ömer Beyin yaptığı diğer teklifler de daha az ehemmiyetli değillerdir. Filhakika, bu hüküm sureti kaydının 1, 2, 5 ve 6 numaralarla ayırdığımız parçalarına göre, Ömer Bey, bir köye muayyen vergileri toplamak için, müteaddit hak sahiplerinin müdahalelerini, halkın ezilmesini mucip geri bir âdet olarak tavsif ederek, bu usulün kaldırılmasını istiyor. Bu suretle memleketin diğer taraflarında olduğu gibi, muayyen vergileri sadece sipahiler tophıyacak, eskiden kalmış örf ve âdetlerin icabı olarak, reaya üzerindeki eski haklarını hatırlatacak şekilde ayrıca bir hisse de sancak beyi namına alınmasına nihayet verebilecektir.

«3» numaralı kısımda mevzubahs olan teklif te yerindedir. Mühim geçitlerde ve derbent yerlerinde oturup o civarın asayiş ve in-

(35) Bu tekliflerin suretleri aynen Tanzimatın yüzüncü yıl dönümü münasebetile İstanbul Üniversitesi tarafından nesredilen kitaba yazdığımız «Türk toprak hukuku tarihinde Tanzimat ve 1274 tarihli Arazi Kanunnamesi» adlı makalemizde mevcuttur. (sf. 338).

zibatile mükellef olan ve ayrıca yolculara karşı bazı vazifeleri bulunan köyler halkına, bu mükellefiyetleri mukabilinde bazı vergilerden muafiyet bahşetmek gerekmektedir. Bu usul esasen; imparatorluğun her tarafında tatbik edildiği için, bu civarın da daha fazla emniyet altına alınması için burada da mühim bir mikyasta tatbik edilebilir.

«4» numaralı kısımda mevzuubahs olan teklif te diğerlerinden daha az ehemmiyetli değildir. Tokat kasabasında bir defa alındığı halde *tamga resminin* diğer nahiyelerde tekrar istenmesini doğru bulmamakta ve dahilî gümrükler usulünün mahzurlu şekillerinin ilgasını ve yalnız Tokatta alınmakta olan tamga resmi ile iktifa edilmesini istemektedir.

Tahrir eminlerinin vakıf ve mülk köyleri teftiş ve tahrir hususundaki vazifeleri de hakikaten mühimdir. Bu hususta, vakıf ve mülk sahiplerinin ellerinde bulunan her türlü *hucetleri* tetkik ederek onların sıhhatine veya usulsüzlüğüne hükmetmek, muhtelif hisse sahiplerinin vaziyetlerini tayin ve tesbit etmek, aralarındaki münazaaları hal ve faslederek defterde tesbit etmek güç bir ihtisas işi teşkil edeceği meydandadır (kayıt: IX a bakınız).

*
**

Tahrir eminlerini meşgul eden asıl mühim meselelerden biri de, şüphesiz, tahriri müteakıp muhtelif istihkak sahiplerine, beratlarının yazısına göre, timarlarının yeniden tevzi ve taksimidir. Bu husustaki salâhiyetleri hakikaten mühimdir ve alâkadar sipahilerle diğer nüfuzlu şahısların menfaatlerini doğrudan doğruya alâkadar ettiği için nazik bir vazife teşkil etmektedir (36). Vilâ-

(36) Timarların tevzi ve tahriri işinin ne kadar mühim olduğunu göstermek için, bu yüzden bazan Devleti müşkül vaziyete sokan dahilî isyan ve ihtilâllerin çıkmış olduğunu kaydedebiliriz. Âşık Paşa zade tarihînin İkinci Beyazıt devrinden bahsederken naklettiği şu fıkra da bu bakımdan mânîdardır.

«Bâb anı beyan ider kim *Düzme Karamanoğlu ne suretle geldi, neyledi*: Tafsili budur ki Karaman diyârına il yazıcı gönderdiler. Cem sultanın bir kethüdası vardı, Cem ölücek bunda gelmişti, anı *Karaman diyârına yazmağa gönderdiler*, vardı her timarı yazdı: meselâ, *beş bin akçelik timarı on bine yazdı*, her timarı işbu vech üzere yazdı, *artuğun bir gayriye verdi*. Öyle olsa *Karaman sipahileri cem' olub, bir kimesneyi Karaman Oğludur diyü içlerine getirüb, ana tâbi olub, Karaman diyârında haylı bedbahtlıklar idüb yakub yıktılar* ve oğluna kızma nâ-meşrû işler ettiler». (Sf. 260).

(Sahaif-ül-ahbar, cilt: 3, sf. 42. Tac-üt-tevârih, cilt: 2, sf. 105)

yet muharrirlerinin hesapların icabı olarak, bazı timar ve zeametlere mahsus kariyeleri alıp başkasına verebilmekte ve bu gibi taddillere sahiplerinin muvafakat etmesi lâzımgelmektedir (Kayıt: XIII).

Gerçi, burada tetkik ettiğimiz talimat - hükmün «6» ncı maddesine nazaran, eminler kendilerine verilen talimata göre vilâyetin her türlü gelir kaynaklarının vaziyetini tesbit ettikten sonra hazırlıyacakları tevzi projesini merkeze gelip vaziyeti padişaha arz etmeden, timar sahiplerine *tezkere* vermek salâhiyetinden mahrumdurlar. Bununla beraber, teklif edecekleri tevzi şekilleri hemen umumiyetle aynen kabul edilmekte olduğu için, ellerinde büyük salâhiyetler mevcut olduğu aşikârdır. Diğer taraftan, gene bu makalenin sonuna konmuş olan bazı kayıtların tetkikinden anlaşılacağı üzere, bilhassa son zamanlarda, muharrirler bu tevzi ve taksim vazifelerini merkezin müdahalesine lüzum kalmadan, ellerindeki talimata göre, mahallinde ifa ve ilân etmektedirler (Kayıt: III, XX, XXVII).

Tahrir eminlerinin bilhassa dikkat edecekleri noktalardan biri de yeni tahririn neticelerini eski defterlerin neticelerinden daha eksige çıkarmamaktır. Bu neticenin eminlerin gayretsizliğine, ihmal ve beceriksizliğine atfedileceği tabiidir. Bu gibi vaziyetlerde, neticeden sipahilerin de mes'ul tutulduğu, halkı hoş kullanmamak ve zulüm yapmak dolayısıyla kaçmalarına sebep olmakla itham edildikleri görülmektedir (37).

Bu sebeple, ekseri muharrirler yeni tahrirlerin neticelerini fazla çıkarmağa gayret etmekte ve bu suretle devlet merkezini de memnun edeceklerini bilmektedirler. Maamafih bu hususta fazla bir gayretkeşliğe kapılarak istihkak sahiplerine gadretmek te, derhal merkeze yapılacak şikâyetleri mucip olacağı için hoş gitmemeye mahkûmdur ve bu nevi eksige yazılan defterler esasen kabul edilmemektedirler (38).

Esasen, bir çok defa zamanla artmış olması lâzımgelen memle-

(37) Numaralı notta Lütfi Paşanın söylediklerine bakınız.

(38) Bu hususta bir misal getirmiş olmak için 894 tarih ve 138 numaralı Bosna defterinin mukaddemesini kaydedelim:

«Defter-i mufassal-i livâ-i Bosna ki *evvel yazılıb eksüğe yazılıb kabul olunmadı idi*. Sonra yine bu *yazu* ile dizdarlara ve hisar erenlerine *timarlarının kesirlerine bedel* timar ilhak olundu. Ammâ... hisarları erenleri evvelden tasarruflarında olan timarları bu *yazu* ile mukarrer kılınub ve *kesirlerine bedel* sonra ziyade olan *yazu* ile virildi».

(Başvekâlet arşivi)

ket gelirinden devlet hazinesini istifade ettirmek için yeni tahrirler emredilmektedir (Kayıt: XXVI). Yeni yetişen ve defterlerde isimleri olmayan *haymana* reaya timarlara mal edildikçe bu fazlalara muadil her birinden ufak parçalar biriktirilerek haslara ilâve edilmekte ve bu suretle hasların gelirlerini arttırmaya çalışılmaktadırlar (Kayıt: XIV, XV). Devlet merkezinin yeni varidat fazlaları temin etmek maksadile emrettiği tahrirler, bazan büyük tazyik ve suiistimallere vesile teşkil etmişlerdir. Bilhassa devlet maliye ve idaresinin bozulmaya başladığı devirlerde tahrir işlerinin âdeta bir nevi *müzayede* ile, fazla gelir tutturmağı vadeden mültezim emninlerin uhdesine havale edildiği anlaşılmaktadır. Bu vaziyette ise, bu kadar geniş menfaatlerin mevzubahs olduğu ve devletin otoritesi ile bütün idare mekanizmasını alâkadar eden mühim bir işin, XVI numaralı kayıta mevzubahs olduğu şekilde «okuyup yazmak bilmiyen, cahil» bir takım emninlerin eline geçtiği anlaşılmaktadır. Bittabi bu gibi mültezim emninler, vaad ve taahhüt ettikleri *hâsıl fazlasını* (ifrazı) çıkarmak ve ayrıca kendi hesaplarına bazı menfaatler temin etmek için halka ve istihkak sahiplerine zulmetmekte ve bu suretle bir sürü şikâyetleri mucip olmaktadır. Bu gibi yolsuzlukların, memleketin sükûn ve asayişini alt üst edeceği tabii olduğundan, kökleşmiş olan irtifa ve irtikâp itiyatları dolayısıyla son zamanlarda umumiyetle yeni tahrirler yapılmaya teşebbüs etmeğe cesaret edilememiş, ve eski tahrirlerin muhteviyatı her türlü kıymetini zamanla kaybetmiş olduğu halde, uzun müddet muamelâta esas teşkil etmekte devam etmişlerdir.

Cahil emninler ve alâkadar menfaatlerin tahrik ettiği ihtiraslar dolayısıyla fena yazılmış olan ve bir çok ihtilâflarla haksızlıkları mucip olan bir defter nümunesi (39) tetkik edilecek olursa görülür ki,

(39) Bu hususta misal olarak Başvekâlet arşivinde 715 numarada kayıtlı bulunan 976 tarihli Bozok livası defterinin ihtiva ettiği kayıtları zikredebiliriz. Bu kayıtlar, bize intizamını kaybeden ve toprağa henüz yerleşmemiş fazla göçebe unsurun mevcudiyeti dolayısıyla, henüz âsâyîşi tesis edilemiyen bir Osmanlı memleketinin ne büyük bir anarşi içine düşmüş bulunacağını etrafile izah etmektedir. Bu maksatla, bu defterden bazı kayıtları aşağıya aynen derç etmeği münasip görmekteyiz:

1. «zıkr olunan Esengazilü tâifesi kadimden iki kışlakta mukayyed olup *Rum defterinde* Esengazilü diyü mukayyed

'*Atai bey* ziraatları olmamakla iki kışlağın esamilerin bir yerden yazub, timar virüb, ammâ iki kışlak idüğün tâyin itmeyüb, ancak Esengazilü diyü yazub.

Bâdehu *Yakub Çelebi* Bozok sancağın kitabet eyledükte cemaat-i

o zamanın muhabere ve münakale vasıtaları ve idarî teşkilât malûmatının vaziyeti icabı mükemmel bir tahririn ne kadar güç bir iş olduğu ve bu hususta ne gibi müşküllerin zuhûr edebileceği meydana çıkar.

— Devamı var —

mezbureyi iki kışlakta bulub, Kızılca kışlada mütemekkin olan sipahiye kifayet eder. Dede Kaçağında mütemekkin olan için *Rum defterinde* yoktur diyü tekrar yazub hassa-i hümayuna kayd eylemiş. Rum cânibinden verilen sipahinin elinde *esâmüleriyle suret-i defteri* olmakla, bir ol sipahi alub ve bir dahi Bozok canibinden almub, *reâyânın* hali mükedder ve pâymal olub, ve kadîmden Ruma tâbi olmakla hâliyâ dahi *Rum Defterine* mukarrer olub girü hassa-i hümayuna kayd olunub sipahisine bedel virildi.) (Bozok hâsları içinde, Kızılca Kışla köyü)

2. «Zikr olunan Eşlegenlü nâm cemaat Boynu Yağunlu nâm karyenin kadîm reâyâsı olub, *Ataî bey* yazub timara virdükden sonra, hudud-i erbaasma tâbi Halka Çayırı nâm yeri *Hasan bey* tekrar yazub ve Boynu Yağunluda mütemekkin olan Eşlegenlü nam cemaat ziraat ider diyü hassa-i hümayuna kayd idüb, sonra *Ataî bey defterinden tımar alan kimesne der-i Devlete varub feryad eyledükde Hasan bey defterinden* ihraç olunması emr olıcak, Halka Çayırı nâm yeri çıkarub mezkûr cemaat için Ruma tâbi Boynu Yağunlu nâm karyede mütemekkin deyü defterine yazmış iken girü cemaati ihrac itmeyüb, hassa-i hümayuna kayd olundu diyü işaret eylemiş. *Ol zamandanberü reâyâ hem ümenâ ve hem sahîb-i tımar dâhl idüb terk-i diyar itmeli olmuşlardır.* Hâliya teftiş olundukta kadîmden Ruma tâbi olan mezkûr Boynu Yağun nâm karyenin raiyeti olub içinde mütemekkin oldukları zâhir olıycak Rum Defterinde bir köyün reâyâsm ayırub Bozok Defterinde hassa-i hümayuna kayd olunmanın vechi olmamağın girü Rum Defterinde karye-i mezbûreye raiyet kayd olundular».

3. «Kadîm bu vilâyetin yazılı reâyâsından olub *zulümden kaçub varub perâkende haymanası defterine yazılmışlar.* Şimdi hem sipahi alub ve hem *haymanadır* diyü Engüri beylerbeyisi cânibinden dahi olunmuş. *Kadîm defterlü reâyâ sonradan haymana yazılmakla haymana olmaz.* Minba'd *haymana* diyü kimesne dahi ve teâruz itmeyüb itmek isterlerse hâkim-ül-vakt olanlar men ve def eyleyeler».

XVI

(Devam)

996 TARİHLİ EKRAD DEFTERİ
MUKADDEMESİ(Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü,
No. 171)

İşbu ceride-i hâkanî livâ-i Ekrad-ı İzziddin sânehullahü te'alâ 'anil-fesâd-ı yevmiddin vilâyetinin defter-i cedididir ki sâbıkâ Antakya beyi Ahmed Bey ba'zı şurût ile eyalet-i Haleb ve umumâ tâbî'i olan sancaklardan on kerre yüzbin akçe ifrâz çıkarmak şartıyla vilâyeti tahrîr eyledikde kat'â okumak ve yazmak bihneyüb ümmî olduğundan otuz mikdarı müstahak erbâb-ı timarı sıfrülyed koyub fukarâya küllî te'addî ve nice bid'atler ihdâs eyledüğünü beyler beyi 'arz ve fukara tazallüm eyledüklerinden ma'dâ 'aşâyir-i Ekrâdın zabt ve rabtı için vilâyet kâtibleri buldukları topraklarda âhara raiyet dahi bağlamışlar ise kürtlükden çıkmayub ifrâzı dahi kimesneye virilmeyüb beylerbeyinin noksan ve terakkileri tekml olunduktan sonra ziyade kalanı maktu' yazılıb cürüm ve cinayet ve rüsûm ve siyasetlerine toprak sahihleri ve beylerbeyi ve gayrı hükkâm dahi itmeye diyü müekked ahkâm-ı şerife ile âhara virilmesi memnu' iken ba'zı 'aşâyiri gayre tevcih ve ihtilâl virmeğe kasd etmeğin müteahhit olduğu on kerre yüz bin akçenin beş kerre yüz bin akçeyi bilfi'il mutasarrif olduğum livâ-i mezbur ve Balis' sancaklarından çıkarmasına tahrîr ve tevzi'lerin kabul idüb emr-i şerif virildikde mumâileyh defterleri virmekde inad idüb şartıma muhalif iki sancağı yazub ma'mur olan kurâ ve mezârî'den yüz bin akçeden ziyade ifrâzı kendüye has ve ba'zı kimesnelere tevcih idüb tekrar hükmi şerif ibrâz idüb defteri alıncaya değin ve zahire iletmeğe için Haleb beylerbeyisi ihraç eylediği Kavası Tiflise alub gitmek ve Revan seferine kal'ası binası ve muhafazası ve kal'a-i... ta'miri ve yine muhafaza hizmetleri ve eyalet-i Halebin cümle nüzül ve mühimmat-ı seferin ıstıdırub iki defa Tebriz seferlerine varub tevzi' sefer ahırına tehir olunmasına müte'addid ahkâm-ı şerife virilmeyin bu ane kabul ve esnây-i seferde tevârih-i muhtelif ile tevzi' olunan ba'zı timarları defter-i icmal der-i devlete gelinceye değin evvelki sahihleri tasarruf idüb ve Ahmed beyin tevzi' eylediğini hâlî üzere ibka itmesine ahkâm-ı şerife virilmiş idi Hâlâ kalan bakiyye tevzi'ine vukuf ve ittilâ' olduğuna üzere mübaşeret ve sa'y olunub kaydolunan beş kerre yüz bin akçenin zı'fı mikdarı ziyade ifrâz çıkarmışken ba'zı erbâb-ı menâsıb ve müteferrika ve çavuş ve zu'ama ve gayrıya tevcih olunmağla ahkâm-ı şerife getürenlerden tahammülü

olan ziyade ile kabul ve sa'y idenlere tevcih olunduktan sonra ifrâz virilmeye diyü emr-i şerif vârid olmuş iken girü ve muahhar tarih ile ha'zısm kimesneye tevcih ve kimisinin üzerinde ibka itmesine tekrar ahkâm-ı şerife iyârâd idenlere virilenden ma'dâ kalan ifrâz perâkende hisseler olub havass-ı hümayuna yaramaduğundan nefis-i Kilis ihtisâbında istihkakı olanların hisselerine bedel tavsiye olunub başka bir kalem olan ihtisâb-ı mezbûr havass-ı hümayuna ta'yin olunup...

XVII

986 TARİHLİ SEÇİN DEFTERİ

(Başvekâlet Arşivi, No. 631)

Kıdve-tül-kuzât-i vel-hükkâm ma'din-ül-fazl-i velkelâm mevlânâ Bac kadısı zîde fazlühû ve kıdve-til-emâsil-i vel-akrân Serim Muharriri ve kâtibi zîde kadrühümâ tevki'-i refi'-i hümayun vâsıl olıyacak ma'lûm ola ki Sen ki muharrirsin südde-i se'adetime mektub gönderüb tahrir olunan livâ-i Serimde ba'zı mezâri' şenlenüb köy olmağa kabil mu-balâğa yerler olub ve üzerlerine külli hane kondurmağa tâlib ve râgıblar olub lâkin etrafında olan köyler reayası kendü toprakları kifâyet ederken kani' olmayub zikrolunan mezâri'in toprakların fuzûli ziraat idüb ahardan haymana gelüb temekkün itmek istediklerinde mâni' olurlar... Ve ba'zı karyelerün dahi haneleri cüz'î olub lâkin sınırları vâsi' olmağın kendülerin ziraatlerinden ziyade toprak kalub ve ba'zı köylerin hanesi ziyade ve yerleri az olub şöyle ki şenlenmeğe kabil olan mezâri' sınırları fasl olunub ve niza' olunan karyelerün hanesine göre her birine kifayet mikdarı toprak virilüb mu'ayyen sınır vaz' oluna ıslâh-ı memlekete ve mâl-i mâriye nâfi'dir diyü bildirdüğün ecilden buyurdum ki hükm-i şerif-i vâcib-ül-ittibâm vardukda bu bâbda onat veçhile mukayyed olub 'arz itdüğünüz üzere berveçh-i 'adalet veçih ve münâsib görüldüğüne göre hudud ve sınır ta'yin eylesesin Tahriren fi evâhir-i şehri Rabi'ulevvel sene sitte ve semanîn ve tis'a mie

XVIII

973 TARİHLİ RUHA DEFTERİ

(Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü,
No. 151)

Akşehir sancağı beyi Musa Beyin 'arzu mucibince her cizyede beşer

akçe ziyâde olmak için der-i devletden vâid olan hükm-i şerifin sûretidir:

Kıdve-tül-ümerâ-il-kirâm 'umde-tül-küberâ-il-fihâm zülkadr-i vel-ihitirâm elmuhtassı bimezîd-i 'inaye-til-melikil'allâm Akşehir sancağı beyi olub vilâyet-i Diyarbekri tahrir eder Musa dâme 'izzühû ve kıdve-tül-emâcid vel-ekârim câmi'ülmehâmid vel-mekârim vilâyeti mezbûre kâtibi Arif ziyde mecduhu tevkî'-i refî'-i hümâyun vâsıl ohcak ma'lûm ola ki dergâh-ı mu'allâma kazâyâ defteri gönderüb vilâyet-i mezbûrede olan haraçgüzâr kefereniin ekseri birer ikişer çiftliğe mutasarrıflar olub resmi çift virmezler haraç ve ispençeleri ellişer ve elli beşer akçeden ziyade değildir çiftliğe mutasarrıf olan müslümanlar ellişer akçe resmi çift ve altışar akçe ırgadiye diyü sâl be-sâl elli altışar akçe edâ idgelmişlerdir diyü 'arz eylediğün ecilden kefereniin haraçları beşer akçe ziyade olmak emr idüb buyurdum ki hükm-i şerîf-i vâcib-ül-ittiba'im varıcak livâ-i Âmidde vâkı' olan keferetâifesinin haraçların beşer akçe ziyade ile defteri cedid-i hâkaniye kaydeylesiz ki minba'd defter-i cedid-i hâkani 'amel olunub ana göre cem' oluna Şöyle bilesin 'alâmet-i şerîfeye i'timad kılasın Tahriren fi evâil-i şehri muharrem-il-haram selâse ve seb'în ve tis'a mia 973

XIX

980 TARİHLİ BİR TAHRİR EMRİ SURETİ

(Başvekkâlet arşivi, 19 numaralı Mühimme defteri, sf. 188)

Ömer Beye verile

Trabzon beyi olub Rum muharriri olan Ömer beye hüküm ki

1. Kazâyâ defterin gönderüb vilâyet-i Rumda bir çiftten defter-i 'atikde takdir olunan elli yedi akçe resimden on beş akçe ve nîm çiftten yedi buçuk ve ekinlü bennâkden on üç ve caba bennâkden beşer akçe niyâbet diyü ba'zı nevâhîde havass-ı hümayun eminleri ve ba'zı nevâhîde beylerbeyi ve sancak subaşları zabt itmekle bir karyeye nice zabıt karışub şöyle ki defter-i cedidde bu üslûb mukarrer olursa reâyaya te'addi olmak mukarrerdir diyü bildirmişsin İmdi bu hususı ref' idüb buyurdum ki her karyenin cümle mahsulünden yazusma mahsûb ve defter-i cedide kayd idüb bilcümle bir karyede çok müştereki olmamak bâbında ihtimam idesin bir karye mahsulü çok kimesneye takdir olunmak ile reâyaya te'addi olunmaya

2. Ve köylerde oturak olan Etrâkden dahi resmi çiftiden on beş ve yedi buçuk akçe ve ekinlü hennâk ile caba bennâkden üçer akçe sahib-i arz alub bâkisin Etrâkiye diyü havass-ı hümayun eminleri alub bir taraftan mültezimler bir taraftan sahib-i arz olanlar reâyanın üzerinde durub te'addî itdüklerin bildirmişsin Bu husus dahi ref' olundu Havass-ı hümayun ancak zikrolunan rüsûma bedel tedârik ve kayd idüb her karye reâyasının eğer resmi çiftleri ve eğer gayrı resimleridir müte-mekkin oldukları karyeleri mahsulüne mahsûb ve kayd idüb Beytül mâle ve reâyaya enfa' olanı ile 'amel idesin

3. Ve ba'zı karyeler derbend yerinde vâkı' olub sengistân ve tenk yerlerde olub me'aşları muzayaka üzere iken âyende ve revende gayet kesret üzere üzerlerine konub bu sebebden ekseri perâkende olub olmakule mahûf yerler hâli kalduğunu bildirmişsin İmdi olmakule derbend vâkı' olub olması ve eyyâm-ı şitada âyende ve revende konmağa lâzım ve mühim olan karyeleri derbendciler 'âdeti üzere mu'âfiyet tari-kiyle ve olmakule derbendleri gözetmek şartıyla kaydeylesin Gayet lâzım ve mühim olan derbendleri bu veçhile kayd idüb himâyeten gayet lâzım ve nâfi' olmayan kurâyı bu veçhile kaydeylemeden hazı idesin

4. Ve nefsi Tokatda tamğa alındıktan sonra Tozakh ve Kâfirtî nahiyelerinde bin sekiz yüz akçe yazılmak vardır diyü tamgacılar ol makule mahûf... oturub âyende ve revendeden istediklerini alub zulm olduğun bildirmişsin İmdi zikrolunan tamga dahi ref' olundu defter-i cedide ol dağların tamgasını kaydeylemesin

5. Ve Sivasta ve Amasyada olan nevâhîde serbesti timarlarından gayrı anın nısıf 'âdeti beylerbeyi haslarına ve ba'zının havass-ı hümayuna ve gayrıya ta'yin olunub reâyanın üzerine çokluk kimesne varub küllî te'addî olduğun bildirmişsin Ol husus dahi ref' olundu Ana bedel eğer havass-ı hümayuna ve eğer gayrî müstekil karyeler virüb her karyenin 'âdet-i agnâmi sayır mahsulüyle mahsûb defter-i cedide kayd idüb reâyaya te'addî olmalı eylemiyesin

6. Ve liva-i Canıkde olan erbâb-ı timarın nısıf ve zâviyedârların tamam bâdihevâların başka timara virilüb ref'i lâzım olduğun ve Rum vilâyetinde olan timarların dahi defter-i 'atikde nısıf bâdihevâları beylerbeyi ve sancak beyine ve nısıfı sahib-i timara yazılmağa her birinin subaşları ol bahâne ile reâyanın üzerine çıkub gezüb zulm idüb dahi mezâlim için beylerbegilerin ve sancakbeylerinin haslarından bâdihevâları kendülere ve erbâb-ı timarın bâdihevâları dahi müstekillen kendülere kaydolunmak münâsib olduğun bildirmişsin

İmdi salb ve siyaset beylerin ve beylerbeğilerinin olmak üzere beylerbeğiler ve sancak beğlerinin haslarında olan bâdihevâya kendülere ve erbâb-ı timar karyelerinin bâdihevâsında müstekillen kendülere kaydeyleyüb def'-i mezâlîm ve mehâyifde mecidd-ü (sa'î) olasin

XX

982 TARİHLİ BİR HÜKÜM SURETİ

(Başveکہâlet arşivi, 26 numaralı Mühimme defteri, sf. 115)

1. Trabzon sancağı beyi olub vilâyet muharriri olan **Ö m e r B e y e** hüküm ki

Südde-i se'adetime mufassal mektub gönderüb ba'zı sipahilere tevcih olunan timarlar sâbika Şehrîzor'ün defter kethüdâsı olan **Şah Mehmed zîde mecduhûya** tevcih olunmağla ref' olunan kimesnelere timar lâzım olduğun bildirmişsin Ve dahi her ne dimiş isen 'alettafsîl ma'lûm olmuştur Buyurdum ki vardukda timarları mumâileyh Şah Mehmede virilmekle sıfır-ül-yed kalanlara vâkı olan ifrâzdan tevcih idüb dahi evvelâ zilyed olan zu'amâ ve sipahilere yâfteleri mucibince timar tevcih olunduktan sonra **zuhur iden ifrâzdan dergâh-ı mu'allâm** yeniçerilerine ve solaklarına ba'dehu kapum kullarından olub 'ulûfesi hâzinede kalanlara ellerinde olan **ahkâm-ı şerife** mucebince tevcih idüb bunlardan sonra bâki kalan ifrazları eli emirlülerin tarihi mukaddemine dergâh-ı mu'allâma arz itdüğün muhasebe mucebince ne kadar ifrâz zuhur itmiş ise tevzi' idüb cümlesine yetişüb kimesne mahrum kalmasun diyü timarlar tahammülünden ziyadeye yazılmaktan ziyade hazır idüb hin-i tahrîrde reâya tahriri ile yahud sicill-i kadî ile ne mikdara yazmış ise anun üzerine tevzi eylesin Ve anun gibi emr-i şerifim mucebince tevzi' ve tevcih olunduktan sonra yetişmeyenlere şafi cevap viresin ki **gelüb tâlib olduklarında düşenden timara ahkâm-ı şerife** virile

— a —

(Başveکہâlet arşivi, 19 numaralı Mühimme defteri, sf. 266)

Rum muharririne hüküm ki

Mektub ve adam gönderüb vilâyet-i Rum ve Arzı Rum tahririnde kemâl-i 'adalet üzere olub reâya ve sipah tâifesi rıza ve şükran üzere olub mâl-i miriye dahi sa'y-i cemîlîn olmağın otuz bin akçe terakkiye hüküm virilüb henüz müyesser olmaduğın ve Karahisar-ı Şarkî sanca-

ğında Şeryan nahiyesinde Cermiş nâm karye ve gayrıdan otuz bin dokuz yüz altmış dokuz akçe zeamet **hass-ı hümayunumdan ifrâz olub ter-kine bedel virilüb zikrolunan kurâ ve bağa bedel vilâyet-i Rumdan zı'fı mikdarı** hasıl virür kurâyı ta'yin idüb ilhak eylemek münasib idüğün hazâne-i 'âmirem defterdârı Mehmed dâme 'ulüvvuhûya pâye-i serir-i 'alâma 'arz idüb emrim olduğuna mümzâ tezkire virdüğün bildirüb inayet rica eyledüğün ecilden **hük-m-i sâbık ahnuv şart-ı mezbur üzere zikrolunan kurâyı sana tevcih idüb tezkereni irsâl eylemek için beğler-beğiye hüküm yazılıb gönderilmiştir** . Buyurdum ki sen dahi ferman olunan **terakkın için havass-ı hümayunumdan ifrâz olunub virilen kurâ ve bağa bedel müceddeden tahrir olunan Rum vilâyetinden zı'fı mikdarı hasıl virür kurâyı ta'yin idüb tezkeresin irsal eylesesin ki ana göre defterdarım cânibinden havass-ı hümayunum için zabt itdürile**

— b —

(Başvekâlet arşivi, 19 numaralı Mü-himme defteri, sf. 129. Tarih: 980)

Trabzon beği olub Rum muharriri olan Ömer Beye hüküm ki

Bundan akdem sana tahriri ferman olunan elviyenin tahriri itmâma irişüb tevzi' olunması lâzım olmağın işbu sene 980 saferinin yirmi dördüncü gününde tevzi' eylemek emr idüb buyurdum ki vüsul buldukda tahrir eyledüğün elviyenin timarların beğlerbeği cânibinden **'adalet üzere tarih-i mezbûrdan tevzi' idüb terekelerin viresin ki berâtları virile** Ve ifrâzdan timara hüküm virilenlerden şunlar ki 'ulûfe tasarruf iderken timara emir verilmiş emirle bölük halkı ve yeniçeri ve gayrı tâife gibi sâयर ma'zul olub ifrâzdan timara ve hassa ilhakına hüküm alan erbâb-ı timardan takdim eyleyüb onların dahi tarihlerine göre müstahak oldukları üzere timar viresin . Ve ba'zı kimesneler tahrirden mukaddem timarlara kılıçlar ilhak eyledikleri istima' olundu ol asılları dahi tetebbu' eyleyüb anun gibi kılıç ilhak eyleyenlere tevzi'de defter-i cedidden müstekil kılıç ilhak eylemeyüb vâkı' olan hisselerden noksanları ne ise beratlarına göre tevcih eylesesin ve bilcümle tamam 'adalet üzere olub emr-i şerifime muhalif iş olmakdan hazr eylesesin.

— c —

983 TARİHLİ BOZOK DEFTERİ

(Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü,
No. 31)

... Kaza cereyanı ile Bozok sancağı tahrir-i emâneti bu bende-i kem-

ter mirilivâ-i Trabzon Ömer ve kitâbet-i vilâyet-i Rumun defter emîni olan za'îm Hacı Pîri kullarına emrolunmağın bi-kader-il-vus'-i vettâka cidd-ü cehd ve ihtimam ve sa'y-i belîğ ve gûşîşitamam birle emânet ve istikamet isti'mâlinde ikdam olunub sarf-ı makkûr kıldı. Ve tahrir ve tevzi'de mümkün oldukça ma'delet ve nisfet kasdı ile Beytûlmâle sa'ide ve erbâb-ı timar cânîbi ri'ayetinde ve reâya himâyetinde ikdam olunub bi'avn-il-lah-i te'âlâ tahrir ve tevzi' itmâma irişdi. Tahriren fi evâsıt-ı şehr-i Rabî'ilahır sene sülüs ve semânîn ve tis'a mie

XXI

976 TARİHLİ VİZE İCMAL DEFTERİ

(Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü,
No. 310)

Vize timarları tamam tevzi' olunub icmal yazıldıktan sonra Bergoz nahiyesi müstakil kadılık olmak sene 976 şa'banının yirmi birinde ferman olunub Vize ve Hayrebolu ve Baba Eskisi ve Çorlu ve Pınar Hisar kadılıklarından cümle kırk bir pare karyeler ferman-ı şerif mucebince ifrâz ve Bergoz nahiyesinde yazılıb mukaddemâ virilen tezkerelere muhalif olmamasıyçün işbu icmâlde alınan karyeler üzerine nahiye-i Bergoz diyü işaret olunmuşdur. Tahrir-i cedidde erbâb-ı timarın ellerinde bulunan timarları virilüb beratlarında mukayyed olan noksanlarını teknil olunmayub ammâ bedelleri icmalde hâliyâ mukayyed isimleri mukayyed olana erbâb-ı timar mademki timarlarına mutasarrıf olalar noksanları düşükde teknil oluna. Ammâ bedelli timarlar âhara tevcih olundukda virilmeyüb ref' oluna diyü ferman-ı şerif olmağın veçh-i meşruh üzere icmal defterlerinin zeyline kaydolundu.

XXII

976 TARİHLİ ÜSKÜB DEFTERİ

(Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü,
No. 190)

Mefâhir-ül-kuzât vel-hükkâm me'âdin-ül-fazh velkelânı Rum İlinin sol kolunda vâkı olan kadılar zide fadluhum tevki'-i hümayun vâsıl olacak ma'lûm ola ki

Vilâyet-i mezbüre tahrir-i ferman olunub südde-i sa'adetinde defter emîni olan Mustafa dâme mecdühû cânibinden südde-i se'adetime şöyle 'arz olundu ki tahrir olunan yerlerde vâkı' olan müşâ' timarların

reâyası tahrirden mukaddem kangî karye sipahisine öşrün viregelmişlerse defter-i cedidden dahi ol karye sipahisine bağlanub hasıl-ı timarı mahsulü ile mahsub olub sonradan bir tarik ile aharın ra'iyeti eline düşüb üzerinden vilâyet kâtibi geçmekle raiyetimiz elinde bulunmuşdur ol makule yerlerin dahi öşrün girü ahruz diyü dahil ve te'addiden hâli degiller imiş İmdi buyurdum ki hük-m-i şerîf-i vâcib-ül-ittibâ'im varıcak bu babda her birinüz tamam mukayyed olub onat veçhile tetebbu' idüb göresiz Filvaki'anun yibi taht-ı kazanuzda olan müşa'timarlarda ziraat idenlerin mahsulü sahib-i râiyete bağlanmış olmayub tahrirden mukaddem öşürlerin kangî sipahiye viregelmişler ise girü ol sipahinin timarı hasılı ile mahsub kılınmış iken hâlâ mezkûr sipahiler timarımız üzerinden vilâyet kâtibi geçmekle reâyamız elinde bulunan yerlerin hukuk ve rüsûmun biz aluruz diyü dahil idüb te'allül ve niza' iderlerse men' ve def' idüb vilâyet kitâbetinde ol makule yerler kangî sipahinin timarı hasılı ile mahsub kılınmış ise ana zabt ve tasarruf itdürüb hâriçden kimesneyi ol vechile dahil ve te'aruz itdirmiyesiz Şöyle bilesiz 'alâmet-i şerife itimat kılasız Tahriren fî evâsıt-ı safer-ül-muzaffer sene seb'a ve seb'in ve tis'a mie

XXIII

978 TARİHLİ HÜKÜM SURETİ

(Başvekâlet arşivi, 12 numaralı Mühimme defteri, sf. 43)

Saruhan muharririne hüküm ki

Hâlâ südde-i se'adetime defter-i cedidden ba'zı tezkere gönderdüğün i'lâm olundu İmdi sipahiler beğlerbeğilerinden yâftelerin getürmeyince defter-i cedidden ze'âmet ve timar virmeğe sebep nedir ne tarik ile tevcih idersin Buyurdum ki vardukda bu bâbda mukayyet olub beğlerbeği cânibinden yâfte olmayınca kimesneye defter-i cedidden timar ve ze'âmet tevcih eylemeyüb gâflet eylemeyesin yohsa sonra beyân olunan özrün kabul olmaz Bilmiş olasın ve ferzend-i ercümend oğlum tâlebekah-ü ve lalası Ferah zîde izzühûnun defter-i cedide tezkeresi virilmeli oldukda yedi bin akçe ziyade viresin

XXIV

960 TARİHLİ HÜKÜM DEFTERİ

(Başvekâlet arşivi,)

Sebeb-i tahrir yazıla ki

Hâliyâ hizâne-i 'âmirem defterdarı olan Mevlânâ Ebülfazl vi-

İlâyet-i Karamanı tahrîr ider iken dergâh-ı mu'allâma 'arz gönderüb bundan akdâm livâ-i İç ilde kazasına tâbi Kurt Suyu ve gayra Çeltük enhârma re is lâzımdır dimeğin işbu dârende-i ferman-ı hümayûn Mustafanın miri için beş yüz akçe pişkeş-i riyaseti kabz itdirilüb berât-ı hümayûn sadaka buyrulmak için 'arz olunmuştu.... 14 Rabî'ülevvel 960

Sâbıka hızane-i 'âmirem defterdârı olub hâliyâ vilâyet-i Karamanı tahrir iden Mevlânâ Ebülfazl dâme 'ulüvvühûya hüküm yazıla ki hâliyâ Nevruz karîb olub hızâne-i 'âmireye akçe gönderilmek lâzım olmağın.... ve hâliyâ vilâyet tahrir olundukda havass-ı hümayûnum maslahatı için ne mikdar hasıl ta'yin olunmuşdur ve her birine emin ve kâtib kimler ta'yin olunmuşdur anlar dahi başka defter eyleyüb bile gönderesin şöyle bilesin diyü tahriren fi 12 Muharrem sene 960

Veçh-i mezbur üzere Arzı Rum beylerbeyisi İskender paşaya bir hüküm yazıla ki vilâyet tahrir olundukda ne mikdar hasıl olunmuşdur tafsile yazılmıya

XXV

991 NUMARALI HALEB DEFTERİ MUKADDİMESİNDEN

(Başvekâlet Arşivi, 978 tarihli)

Sultan Mürad han ibnissültan Selim han halledallahü mülkühü ve ebed-i devleti ilâ inkıraz-ud-devran hazretlerinin emri 'âlileri mucebince livâ-i Haleb tahririne Cebele sancağından ma'zul olan Ahmed Bey bendeleri emâneti ile divân-ı hümayun kâtiblerinden Abdi kulları kitâbeti ile livâ-i mezbûr tahrir olunub muhasebesi sütte-i se'adete gelüb pâye-i serir-i âlem masire 'arzolundukda tevzi'î emr olunub tevzi' iderken defterler âsitâneye gelüb bir mikdar sipahi dahi bâki kalmığın tekrar tevzi' ve tashihi bir müstekim kullarına ferman olundukda dergâh-ı mu'allâdan sâbıka defter emini olan kıdve-tül-emâcit velekârim câmi-ül-mehâmid vel-mekârim Ali dâme mecdühü tevzi' ve tashih bâbında emri celil-ül-kadr vârid olmağın ber muceb-i emri 'âli tevzi' ve tashihinde bezli-i makdur ve sa'y-i meşkûr sarf îdüb eğer havvas ve ümerâ ve zu'ama ve erbâb-ı timar ve müstahfızân-ı kıla'dır her kesin hisselerini mümkün olduğu mertebe hakk-u 'adl üzere tevzi' ve taksim itdükden sonra işbu defter-i mufassal-ı cedid müsveddeden beyaza çıkub 'atbe-i 'ulyâya teslim olundu

XXVI

975 TARİHLİ DİYARİBEKİR DEFTERİ

(Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü,
No. 155)

Pes ol hâlik-ı kevn-ü mekân ve râzık-ı ins-ü can cümle-i enâm ve havass-ü hulefâ-i râşidîn ve eimme-i mehdiyyîn ve selâtîn-i emîn zimme-i mehdiyyîn ve selâtîn-i emîn zimmet-i himmetlerine vedi'a kılmaları (küllüküm râ'in ve küllüküm mesûlün'an ra'iyetihî) [*] fehvasile müsbet sultan Süleyman han.... hazretlerinin matmah-ı enzâr-ı kimya âsarları..... nizâm-ı ahval-i reâya ve intizam-ı etvar-ı berâyâ ve tefrîh-i ehval-i 'ibâd ve ta'mir-i medâyin ve bilâd eylemek üzere olmağın memalik-i mahrusadan vilâyet-i Diyarıbekir'in tahriri bâbında ferman-ı cihanmuta'arı şerefsudur-i nüzul bulub uslûb-ı Osmanî ve kanun-i hâkanî muktezası ki muvafık-ı şer'-i şerîf-i kavîm ve mutabık-ı sübûl-i kanun-ı müstekimdir Şüru' olunub henüz itmam-pezîr olmadın ol şâhbâz-ı kudsî mekân ol sultan-ı zemin-ü zaman dâr-ül-mülk-i cihandan huld-i cinâna müteveccih olub rahmet-i rahman ve 'izzet-i gufrân birle mekîn-i cinân olub hıl'at-i hilâfet mutarraz-ı padişahî ve kelâm-ı se'adet müferrez-i şehinşahî işbu serefrâz-ı serverân-i selâtîn-i ma'delet penâh.... .. vilâyet-i mezbûrede olan havass-ı hümayûn ve hassahâ-i mirmirân ve zu'amâ ve erbâb-ı timar ve aşayir-i Ekrad kalîl ve kesîr mutasarıf ohgeldikleri üzere timarları kalem-i engüşt nümây-i sihir-kâr ber kırtas-ı nakş pezîr-i perdedâr bervech-i tafsîl bilâ imlâl ve tatvil kayd ve îsaddur kıldı ki zikir ve beyân ve şerh ve 'ayân olunur Veka'at-teslim il-el-Bâb-il-'zîm fî yevm-i hamse ve işrîn fî şehr-i Zilka'de min şuhur-ı sene hamse ve seb'in ve tis'a mi'a

XXVI

1003 TARİHLİ HAMA DEFTERİ

(Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü,
No. 92)

.... Ve padişah-ı felek bârigâh hazretlerinin havza-i hükûmetlerinde ve defter-i saltanatlarında mestûr olan mahrusa-i Tırabluşşam tevâbi'inden liva-i Hama... vilâyeti mi'mar-ı adaletle ma'mur ve kışt-ü kâr-ı ra'iyeti ri'ayetle mevfür ve âmme-i beraya meşkûr ve sipah ve ümera.

[*] Hepiniz göbansınız ve sürülerinizden mes'ulsünüz. (Hadis).

mesrur olmağla ki vilâyet-i mezbûre ma'mur olub filberr-i velbevâdî rüsûm-ı kurâ ve bilâdının defter-i 'atikden kemâl-i izdiyadı olmağın ol vilâyet-i ma'murenin müceddeden tahriri ve sihamı 'asâkir-i mansurenin takdiri bu bende-i bîmikdar-ı 'adim-il-iktidar sâbıka Tırabluşşam cânibi defterdarı Mehmed Defterî ve kitabeti divan-ı hümayûn kâtible-rinden kâtib Mustafa ve tashihi Karaman defterdarlığından munfasil diğ-er Mustafa kullarına emrolunub 'alâ mâhüvelme'mur umur-ı mezkûr sa'y-i mevfûrla haseb-il-makdur zuhur ve sudur bulduktan sonra ber muceb-i emr-i padişah-ı 'âlempenah yesserâllahü mâyetemmenâh evvelâ havass-ı hümayûn-ı padişah takdim ba'dehû mîrimirân ve ümerâ ve sıpahın sihamı mukaddereleri taksim ve terkim olunub bu nihal-i ifada reşehat-i kalem ile riyazı beyaza gelüb neşvünemâ buldı Tahriren fi gurret-i Muharrem-il-harâm sene 1003

XXVII

1129 TARİHLİ MORA DEFTERİ

(Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü,
No. 24)

1. Maruz-ı kullarıdır ki

Bu kullarına ferman-ı 'âlileri buyrulduğu üzere bin yüz yirmi yedi senesinde feth ve teshiri müyesser olan **Mora** ceziresinin reâya ve evlâd-ı reâya ve emlâk ve erazi ve eşcâr ve ağnâm ve sâyir tevâbi'i ile müceddeden tahrir olunan bin sekiz yüz altmış üç 'aded kurâ ve mezâri' ve çiftlik ve manastırların rüüs-ı cizyeleri ve 'avâriz ve nüzül hanelerinden ma'dâ hasil olan a'şar-ı şer'îye ve rüsûmâtı ve ispenceleri ve cezire-i mezburede vâkı' memâlih ve iskeleler ve gümrük ve miyzân ve sâyir mukata'atm mufassal tahrir-i cedit defterleri mucebince mecmû'ı yüz altmış üç yük on dört bin iki yüz altmış akçe yazuları olub **iki yüz yirmi beş bin akçesi ba'zı kurâ ve mezâri'den hazret-i Hüdâvendigârın Anadoluda ihyâ buyurdıkları cevâmi'** ve mesâcid ve medârisin vakfına ifrâz ve üç yüz elli bin akçesi kurâ ve mukata'atdan mîr-i-mîran-ı Moraya ve iki yük elli altı bin akçesi kurâ ve mukataatdan mîrilivâ-i Mezistireye hâsıl ta'yin ve yüz altı yük seksen dokuz bin dört yüz akçesi dahi cezire-i mezbûrede müceddeden tertib olunan üç bin yedi yüz seksen dört nefer eşkinci ve suvâriyân ve fârisân ve başluyân ve 'azebân ve yerlü topçu ve cebeci ve humbaracı ve mustahfızân timarlarına ifrâz ve tevzi' ve bâki kalan kurâ ve mezâri' ve mukata'at kırk yedi yük doksan üç bin üç yüz altmış akçe yazı ile hass-ı hümayun olduğu **defterhane-i 'âmireden hesab ve icmal itdirilmiştir** Kurâ ve mezâri'in reâya ve

berâyâsiyle üç cilt mufassal ve evkaf ve tasarruf eraziye müteallik kanun ve nizam-ı cedid defteri ve iki cilt zu'amâ ve erbab-ı timar ve kıla' müstahfızân-ı ve neferât-ı sâyire timarları tevzi'âtı ve mîrîmirân ve mîrliva ve havass-ı hümayunun icmal defterleri olmağla her biri tuğ-ray-ı hümayun ile muanven kılmdıktan sonra düstur-ül-'amel olub defterhane-i 'âmirede hıfzolunmak bâbında ferman devletlü se'adetlü sultanım hazretlerininindir

2. Mora ceziresinin icmal ve mufassal beş kıt'a tahrir-i cedid defterleri ma'mulün-bih olmağ için hatt-ı hümayun-ı hilâfetmakrun ile tastir ve tezyin buyrulmağa 'arz ve telhis olundukda telhis mucebince hatt-ı hümayun-ı şevketmakrun üzere Defterhane-i 'Âmirede hıfz ve fi-mâba'd düstur-ül-'amel kılınmak 'unvanile şerefsudûr bulan ferman-ı 'âli kisede hıfız olunduğu li-ecl-it-tezekkür şerh verildi Fî sani receb-ül-ferd sene 1129

3. Bu ahkar-ül-verâ muhasebe-i evvel Süleyman Efendi ve muhasebe-î cizye Abdülkadir Efendi cezire-i Morada esnây-ı fütuhâtında mu'asker-inusrat-eserden Anadolu Varhos ve Kürdus kazaları tahririne ta'yin ve ferman buyrulub sâyir kazalarda dahi on nefer muharrir me'mur kılınub anlardan hasb-ül-emrül'âlî memhûren tahrir defterleri ahiz ve kendümüz dahi me'mur olduğumuz mezkûr kazaları ve andan ma'dâ Fonya ve Benefşe kazaların dahi bizler tahrir idüb andan sonra kemal-i dikkat ve basiret ile Defterhane küttâbından yanımıza me'mur olan Ruhi Efendi ve Tahir Efendi kalemleriyle tenkîh ve tebyiz olunub karîn-i hüsn-i hitam olan defter-i mufassaldır ki Defterhâne-i 'Âmireye teslim olundu Fî sene semâne ve 'aşereteyn ve miate ve elf min tarih hicret-i men'lehlizzü veşşeref

XXVIII

1128 TARİHLİ AYAMAVRO DEFTERİ

(Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü,
No. 87)

Arz-ı bende-i bîmikdar budur ki

1. Bi-lûtfullâh-i te'âlâ feth ve teshiri müyesser olan Aya Mora ceziresinde vâkı' kurâ ve 'umumen reâyâ ve erazi ve çiftlikler ve bilcümle a'şar ve rüsûmâta müte'allik olan mevâd müceddeden tahrîr ve defter olunmak için kapucu başı Halil Ağa muharrir ve Defteri Hâkanî kâtiplerinden Hasan kâtib ta'yin olunmağla cezire-i mezbûrede vâkı' kurâda olan reâyasını 'a-el-esâmî tahrir ve bağ ve bağçe ve tarla ve çiftlik

ve eşcâr-ı zeytun ve tut ve sâyir eşcâr-ı müsmire ve değirmen ve hane ve mîriye ayid bilcümle mahsûlât ve rûsûmât her ne ise kemâl-i ihtimamla tahrir ve defter ve defterin Defterhane-i 'Âmirede hıfz için getüresiz diyü bundan akdem divân-ı hümayûn tarafından emr-î şerîf verilmişti

2. Hâlâ muharrir-i mezburun getürdüğü işbu memhûr tahrir defteri mucebince nefsi Aya Moranın reayası olmayub cezire-i mezbûre tâbi kurâda yedi yüz altmış iki nefer evli ve dört yüz kırk sekiz nefer mücerred reaya mevcut bulunub beher evli neferinden kırkar akçe ve mücerredinden yirmişer akçe resmi ispence ve sâyir a'şar ve rûsûmâtmdan ve dalyan-ı mâhî ve âdet-i agnâm ve memleha ve iskele mahsulâtı ve sâyir rûsûmatdan cizye ve 'avârizdan gayrı bir senede sekiz yüz otuz beş bin beş yüz seksen dört akçeye balığ olduğu nâtıktır

3. Aya Mora ceziresi bundan akdem islâmda iken toptan dört yüz kırk yedi hanesi olduğu mevkufatdan ihraç olunmuşdur Ancak kaç neferine bir hane bağlandığı bulunmamıştır Lâkin civarında vâkı' İnebahtı sancağında olan karyelerin ba'zısından üç neferinden bir hane ve ba'zıının dört neferine bir hane tahrir olduğu 'atik tahrir defterlerinde mukayyetdir cezire-i mezbûre feth-i cedit olub reayası istimâlet ve merhamete muhtaç olmağla hallerine merhameten hâlâ tahrir ve defter olduğu üzere mevcut bulunan bin iki yüz on neferin her dört neferine bir hane i'tibârı ile üç yüz üç hane olur

4. Cezire-i mezbûre Karlı İli sancağında olmağla liva-i mezbûrede her 'avâriz hanesinden üç yüz elli akçe ve nüzül hanesinden dahi altı yüz akçe ahnuh gelmekle bu hesap üzere cezîre-i mezbûrun dahi yüz altı bin elli akçe 'avâriz ve yüz seksen bin sekiz yüz akçe nüzül ki gayri-ez-maaş iki yüz seksen yedi bin sekiz yüz elli akçe 'avâriz ve nüzül malı ve livâ-i mezbûrede vâkı' kazalardan cem' ve tahsil olunan cizye evrakına kıyas ile nısfı evsat ve nısfı ednâ i'tibariyle mal-i cizyesi dahi beş yük kırk dört bin beş yüz akçe ki bu cümle cezîre-i merkumun a'şar ve rûsûmâtı ve cizye ve 'avâriz ve nüzül malı on altı yük altmış yedi bin dokuz yüz otuz dört akçeye bahğ olduğu hesap olunmuştur.

5. Ancak cezîre-i mezbûre reayası henüz yerleşmeyüb halleri za'f üzere olub yerleşüb halleri nizam bulunca 'avâriz ve nüzül haneleri mu'âf olub ve cizye evrakları dahi cümlesi ednâ virilmek üzere reayası istid'ay-ı 'inayet eylediklerin Aya Mora kadısı arz îder Fî nefsi-il-emir cezîre-i mezbûr feth-i cedit olub beherhal reayası yerleşüb ahvallerine nizam virilince itimâlete muhtaç olmakla bir kaç sene 'avâriz ve nüzül haneleri mu'âf olunmağ ve cizyesi dahi ednâ itibarı ile cem' ve tahsiline muhtaç olduğu ma'lûm-ı devletleri buyuruldukda hallerine merha-

meten üç seneye değin 'avâriz ve nüzü'l haneleri mu'âf olub ve cizyesi dahî 'alesseviye ednâ itibariyle alınub inşâllahü te'âlâ üç seneden sonra iktizasına göre alınmak üzere işbu tahrir defteri Defterhane-i 'Âmirrede hıfz olunub cizye ve âşârı tahsili için aynı bir sureti virmek bâbında ferman-ı 'âlileri buyurulur ise ferman devletlü se'âdetlü sultanım hazretlerindedir.

XXIX

18 NUMARALI SEMENDİRE DEFTERİ MUKADDİMESİNDEN BİR PARÇA

(Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü,
1154 tarihli)

... Nakz-ı 'ahd ve mekrü hiyel ile dest-i nuhûset peyvestlerine giriftâr olan mahaller ve gerek mukaddemâ eyâdi-i dalâlet şiarlarında kalan kal'a-i Beigrad-ı dar-il-cihat ve nice kıla'-i menî'a ve husûn-ı refî'a ve sâ ir emsâr ve bilâd müceddeden feth ve teshir ve sarf-ı kudret..... liva-i Semendirenin fethi cedidi mahallerinde vâkı' kıla' ve buka' ve kurâ ve ziya'ı tahrir için Defterhâne-i 'Âmirenin gedikli küttâbından sadakat pîşe ve fenn-i tahrirde sahib-i endişe vukuf ve şu'ur ile müntehab ve güzâdelerinden Sıdkı Abdürrahman ve Ali Âlî Efendiler muharrir ta'yin olunub emr-i tahrirde eser-i selefe iktifâ ve kemâl-i ihtimam ve dikkat ve sarf-ı sâ'y ve meknet ile mufassalan ve icmâlen tahriri karin-i hüsnü hitam bulub atebe-i 'aliyye-i husrevânî ve südde-i seniye-i hâkaniye getürdikleri işbu defter-i hakikat eser teşrif sâz-ı makam-ı sadaret-i 'uzmâ ve sây'u-endâz-ı mesned-i vekâlet-i kübrâ olan ferîd-i asr ve vahid-i dehr el-hâc Ahmed Paşa yesserallâh-ü mâyüridü ve mâyeşâ hazretlerinin mahzâ destyâri-i 'adl-ü dâd ile tanzim-i ahvâl-i 'ibad ve bilâda sa'î oldukları asr-ı şerîf-i meymenet redife müsadife ve ol hengâm-ı nüzhet encâm bu 'abdi bî-mikdar ve zerre-i hâkisâr Seyyid Ali defter emaneti hidmet-i pür-meymeneti ile istihdam ve bekâm olduğumuz a'vân olduğundan getürdükleri defterler müşarünileyh veliyünni'am ve kesîrülkerem efendimiz hazretlerinin huzur-ı devlet-i mûris-ül-behcetlerine 'arz olunmuştu Ba'dehu bâlây-i defterde mufassal ve meşruh şurut ve kuyudu havi bâlâsı hatt-ı hümayun-ı mevhebetmakrûn ile müzeyyen ve mahalli telhis-i hazret-i defterî bi'aynihî Defterhane-i Âmirreye kayd ve hatt-ı hümayûn-ı mevâhib meshûnun mazmun-ı mutava'at nümûnî fimâba'd düstur-ül-amel ve mazmunı müeddâsı 'aleddevam mer'î ve mu'teber tutulub bir vakitte hilâfına vaz' ve hâlet sudur ve zuhur etmemesine

ve şirâze-i bend-i istitmam olan işbu risale-i müstahîl-ül-infisam ilâ yevm-il-ebed arsa-i perişanîden sıyanet ve daima sanduka-i rağbet ve i'tibarda tahallül-i gubar ve intikazdan vikayet ve şeraiti mukaddeme (bir satır kopuk) bir sureti liec-lit-te'yid ba'delkayd Baş Muhasebeye dahi kezâlik kaydı için diyü andan ilmü haber olmak üzere aynı bir sureti muhasebe-i merkumeye virilmek ferman-ı 'âlî buyrulduğu işbu defter-i mufassala sebtolundu... Tahriren fil-yevm-is-sânî vel-aşr-i min şehr-i Cemaziyelevvel sene erba' ve hamsin ve miate ve elf

XXX

**1049 NUMARALI HÜDAVENDİĞAR EVKAFI DEFTERİ
GEYVE NAHIYESİNE AİT BİR KAYIT**

(İstanbul Başvekâlet Arşivi, Kanunî devri).

Geyve tevâbi'inde Yahşi Fakihin dedesi 'Alışardan mutasarrıf olduğu vakıf yer ki Alan Arğı ve Kırâç tarla ve Armud Dibi dimekle üç pâre yer ki berât-ı şahide mestur der defter-i Çakır ve Ali Çelebi defterinde zikrolan mezre'alar üç mudluk yerdır diyü kayd olunmuş... Orhan Beyden ve Bayezid Hüdâvendigârdan ve Sultan Mehmed Gaziden vakfiyet üzere nişan-ı hümâyûnları var deyü kayd olunmuş der defter-i Kirmasti

Elhâlet-i hâzihi zikrolan mezre'alara Yahşi Fakih oğlu Mehmed Şâh vakfiyet üzere mutasarrıfdır elinde merhum Sultan Mehmed'den ve Padişahımız Sultan Bayezid hullidet hilâfetühû hazretlerinden nişan-ı hümâyûnları var mezkûr Orhan Bey berâtında Âlişâr Danışmende üç pâre yer kayd olunmuş der defter-i köhne

Hâliyâ Derviş Hüseyin mutasarrıfdır elinde berat-ı padişâhî var

XXXI

**808 NUMARALI HÜDAVENDİĞAR LİVASI MUFASSALI
BURSA NAHIYESİNE AİT BİR KAYIT**

(Başvekâlet Arşivi, 892 tarihli).

Mezre'a-i Brusâ nevâhisinde merhum Elvan Bey çiftliği ve bağ ve değirmen yerile ki atası paşacıktan kalmış mülkdür merhum sultandan ve Murad Bey'den nişanları var

Elhâlet-i hâzihî şimdi Elvan Bey oğlu Sinan Beyün mülküdür **Kir-
masti defterinde** bu veçhile kaydolmuşdur

Ve sultanımız 'azze nasrühû misâl-i şerîf var şimdi timara emrolun-
dı deyü kaydolmuş der **defter-i köhne**

XXXII

808 NUMARALI HÜDAVENDİĞAR MUFASSALI, BURSA NAHIYESİNE AİT DİĞER BİR KAYIT

(Başvekâlet Arşivi, 892 tarihli).

Mezkûr Süleyman Bey'ün veresesinden şîrâ-i şer'ile satun alub
vakfitmiş imiş

Defter-i kadîmde mülk kayd olunub sonra âvân-ı nesihde mensuh
olub öşri virile deyü kayd olunmuş

Padişâhımız 'âlempenâh e'azzallâhü ensarehû'nun cânib-i mülke
ve vakfa mezîd-i 'inâyeti olub ve **defter-i kadîmde** mülk olub sonra ne-
sih olduğu ma'lûm olub ve müşâr-ün-ileyh Mahmud Çelebi evlâdında ni-
şan-ı hümâyûnla vakfiye bulunduğu ecilden mezre'a-i mesfûrenin mül-
kiyeti ve vakfiyeti mukarrer kıldındı be-ma'rifet-i pâşây-ı 'izâm dâme-
izzülhüm fı evasıtı Cemazielâhar sene selâse ve tis'in ve semane mie

XXXIII

1937 NUMARALI AYDIN DEFTERİNDEN BİR KAYIT

(Başvekâlet Arşivi, Fatih devii).

Karye-i Boynu Yogun tâbi'-i Tire

Kazan oğullarının mülküdür mülklerine eşerler Padişâhımız ni-
şanlariyle Sultan Yıldırım Hüdâvendigâr zamanında dahi mülklüğe yer-
ler idi Murad Hüdâvendigâr Aydına geliyecek Hasan oğlu Hızır ve İl-
yas ve Hızır Bâli oğlu Mehmed eşerler imiş

Şimdiki halde sahib-i mülk evlâdından Mehmed ve Hızır Padişâ-
hımız hükm-ü hümâyûnu ile müşterek be-nevbet yılda biri eşerler mül-
kiyet üzere sûret-i **defter-i 'atîk** budur

Elvakt mezbûr 'Ali ve Hızır elmezbûr mutasarrıflardır. Suret-i def-
teri Mevlânâ 'Abdülkerim budur

El'ân Yusuf ve 'Ali bermuceb-i emr-i hümayun mutasarrıflardır de-yü **defter-i kadîmde** mestûrdur

Hâliyâ mezbûr 'Ali ve mezbûr Hızır oğlu Hüseyin berât-ı sultânî ile mutasarrıflardır benevbet eşerler ve mezbûr Hüseyin fevt olmağın mezbûr 'Ali berât-ı padişâhî ile mutasarrıfıdır

XXXIV

809 NUMARALI KARAMAN DEFTERİNDEN BİR KAYIT

(Başvekâlet Arşivi, İkinci Bayazıt devri).

Hark-ı çeltik harâb der **defter-i köhne**

Mezkûr 'Ark Kızıl Bağ dimekle ma'ruf harkdır **Karamanlı oğlu defterinde** harâb kayd olmuş Sonra bir kimesne timarhğa kabul idüb nesne hâsıl idemedüğü ecilden yine birağub bir kaç yıl mu'attal kalmış

Şimdiki halde mezkûr timarları yılda beş bin akçeye kabul itdük-leri ecilden yine **defter-i cedîde** sebt olundu

Şire ma'a monapoliye

Mezkûr şireden ve monapoliyeden **Karamanlı oğlu defterinde** bin akçe hâsıl kayd olmuş evvelden 'âdet olmayub sonradan ihdâs olduğı ecilden nesne hâsıl olmaz imiş

XXXV

376 NUMARALI HÜDAVENDİĞAR MUFASSALINDAN BİR KAYIT

(Başvekâlet Arşivi, 928 tarihli).

Karye-i Elbisne hassa-i Karıncalû dimekle ma'rufdur tabi'-i Adra-nos Karye-i mezkûre Orhan Hüdâvendigâr Kabağlu **Beye** ki mezkûr **İsâ Bâlinin** cedd-i a'lâsıdır mülkliğe virmiş eşküncilü mülkdür deyü kayd olunmuş der **defter-i Çakır**

Elhâlet-i hâzihî karye-i mezkûre merhum Sultan Mehmed 'aleyhir-rahmeti verirdvân mülkiyetini bozub timara emredüb **Ali Çelebi defte-rinde** timara kayd olunmuş

Hâliyâ Padişahımız e'azzallahu ensârehü hazretleri ber karar-ı sâ-bık eşküncilü mülkiyetini mukarrer dutub hükmi âlişân sadaka itmış bil-

fi'il eşküncülü mülkdür deyü kayd olunmuş der **defter-i köhne**

Hâliyâ vech-i meşruh üzere mezkûr İsâ Bâlinin oğulları İlyas ve Hamza ve Celil ve Hasan ve Hüseyin ve İbrahim müşterek alessevâ mutasarrıflardır ber muceb-i berât-ı Karagöz Paşa

XXXVI

35 NUMARALI TEKE DEFTERİNDEN BİR KAYIT

(Başveکہâlet Arşivi, Fatih devri).

Gördükde İstanos ta'allûkatından Çaruk çiftliği dirler imiş **Edhem Bey defterinde ve Oruç Beyi defterinde** yazılıp bulunmamış Antalya hatibine virilmiş

Sonra Padişahdan hükm olunmuş yine Kızılca köy Yaban Hisar kulları tasarruf itmişler **Ammâ ellerinde hükm-ü hümâyun bulunmadı ve defterde dahi yazılı bulunmadı** Ol sebeble ayrıldı Asıldan eşer kimesne bulunmadığı için Çukurca raiyetinden Habib oğlu Mehmediye virildi Eşmeğe mültezim olduğ için bervech dinilmiş **Yahşi Bey yazduğu defterde sûret-i defter budur**

Elhâlet-i hâzihî gine mukarrer buruma eşerler

XXXVII

912 TARİHLİ AYDIN DEFTERİ PARÇASINDAN BİR KAYIT

(Başveکہâlet Arşivi, numarasız).

Karye-i Yazı

Bahri Çelebi elinde olan yer ki vakfiyet üzere tasarruf olunmuş Elvakt Padişahımız subaşıya emr eyledi bin dönüm yerdir **Sûret-i defter-i Mevlânâ Abdülkerîm budur deyü defter-i kadîmde mestûr ve mukayyetdir**

Hâsil 1000

Eevakt Kadı Asker Efendi Padişaha arz eyledi mezbûr yerden yüz dönüm eyü yerden vakfa emr olunub bâki yer subaşıya mukarrer kılındı Sûret-i defter-i cedîd budur

Vakf-ı mezkûr mezre'anm ba'zına bağlar ve bağçeler ihdâs olunmuşdur ve dahi mezkûr Şeyh İsmail oğlu Şeyh Muhiddin nefsi Birgide ne kadar bağçesi var ise sivara on gün nevbeti sâsormiye ve **mîrâb hak-**

ki virmeye deyü selâtın-i mütekaddimîn hüküm-ü şerif irzânî kılmışlar sonra mezbûr Muhiddin cemi" bağçelerin nefsi Birgide binâ itdüğü zâviyesine vakif eylemiş vakfiyetî dahi Padişahımız medde zillehû mukarrer dutub hüküm-ü hümayun sadaka itmiş ne kadar bağçesi var ise sivarra ve mîrâb hakkını dahi virmeye deyü (defter-i 'atik) de mestûrdur

İşbu zikr olunan evkaf bize virilen vakif defterinden sonra hâdis olmuş Ammâ Hüdâvendigârimıza medde zillehu berât arz olunmuş anlar dahi mukarrer ve musaddak dutub ellerine mukarrernâme sadaka itmişler bâki emr-i re'y-i cihân ârâya manût ve sûret-i defter-i Mevlânâ **Abdülkerim ve Karman zâde budur deyü defter-i 'atik de....**

(Sf. 8)

XXXVIII

445 NUMARALI AYDIN DEFTERİ, BİRGİ KAZASI

(Başvekâlet Arşivi, Fatih devri).

Karye-i Yenice

Vakıftır bundan evvel nice ohgeldise öyle ola sûret-i defter ve kayd budur

Elvakt sorulub mezkûre köy halkı oturduğu köy yeri on iki dönüm ve bağları yeri altı dönüm olur Zikrolan yercügüzler kadim-ül-eyyâm-dan Enis Fakıhe vakf-ı evlâdimiş Mâ bâki reâya ve mahsul Birgi su başısı hâsıdır Zikrolan yercügüzün bağ haracı ve iki kovana bir akçe ve Açak resmi ve yüzde hakkı Enis Fakıh oğlu Mehmedindir Sûret-i defter-i Murad Çelebi budur

Elvakt hemcünân